

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd
Katedra mezinárodních teritoriálních studií

Imigrační a integrační politika Francie a Velké Británie

Bakalářská práce

Autor: Markéta Coufalová

Vedoucí bakalářského semináře: doc. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Vedoucí práce: PhDr. Michel Perottino

Oponentka práce: Mgr. Štěpánka Korytová

Místo: Praha

Akademický rok: 2005/2006

Čestné prohlášení:

Já níže podepsaná Markéta Coufalová prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně, bez cizí pomoci, pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, dne 21.5.2006

Markéta Coufalová

Obsah:

-1-	Čestné prohlášení
-2-	Obsah
-3-	1. Úvod
	1.1 Imigrační politika Francie a Velké Británie, možné paralely
-4-	1.2. Metoda práce
	1.3 Terminologie
-6-	1.4 Cíl práce
	1.5 Zhodnocení literatury
-7-	2. Úvod do problematiky imigrační politiky ve Velké Británii a Francii
-10-	3. Velká Británie
	3.1 Období labouristické vlády a anti-diskriminační politiky
-13-	3.2 Konzervativní intermezzo
-14-	3.3 Labouristé a třetí anti-diskriminační zákon
-17-	3.4. Krizový management konzervativní vlády
-19-	3.5 Sociální dimenze konzervativní politiky
	3.51 Azylová politika
-21-	3.52 Integrační politika
-24-	4. Francie
	4.1 Léta sedmdesátá: pokus o řešení zprava
-28-	4.2 Léta osmdesátá: Francie a multikulturalismus?
-29-	4.3 Fenomén Národní Fronty
-31-	4.4 Pravicové intermezzo
-32-	4.5 Pět let tří levicových premiérů a výzva islámu
-35-	4.6 Pravicová politika v devadesátých letech
-38-	5. Srovnání integračních koncepcí Velké Británie a Francie
-43-	6. Závěr
-46-	7. Executive summary
-47-	Seznam použitých zkratk
-48-	Literatura

1. Úvod

1.1 Imigrační politika Francie a Velké Británie, možné paralely?

Problematika imigrační politiky se prolíná politickou diskuzí, předvolebními debatami, zabývá se jí mnoho renomovaných institucí, občas se vznáší i ulicemi nad hlavami demonstrantů. Protíná všechny odvětví politiky, od zdravotnictví až po zahraniční politiku, je tématem natolik silným, že některé politické strany ho umístily do středu svého programu, nutno dodat, že s nemalým úspěchem. V současné době můžeme pozorovat diskuze o imigračních zákonech nebo integraci imigrantů v různých koutech světa; Spojenými Státy počínaje, přes Dánsko, Německo a aktuálně Francií konče. Předmětem této práce však nejsou všechny jmenované oblasti, ale zaměřím se jen na Velkou Británii a Francii.

Francie byla volbou logickou, jednak kvůli dlouhé tradici přijímání a absorbování přistěhovalců, ale také kvůli rostoucím konfliktům, které s imigrační politikou přímo i nepřímo souvisí. Další důvod je spíše subjektivní, neboť právě během ročního pobytu v Le Creusot, francouzském městě s bohatou zkušeností s imigrací, mě tato problematika zaujala. Podle mého názoru je zajímavější srovnání dvou zemí, které mají jiné koncepce, proto jsem tento přístup zvolila. Země, která mi pro tento účel připadala relevantní, byla Velká Británie a to proto, že její historická zkušenost je v některých aspektech velmi podobná té francouzské, a navíc jsem měla možnost získat více informací během studijního pobytu v Británii.

Tyto dvě země lze srovnávat z různých pohledů a volit nesčetné aspekty, ale pro účel této práce je nutné si povšimnout následujících paralel. Velká Británie, následována Francií, byla kolébkou industriální revoluce, obě země byly koloniálními mocnostmi a konec druhé světové války pro ně znamená i počátek pozvolného rozpadu impéria. V sedmdesátých letech byly obě stíženy ropnou krizí, i když v případě Velké Británie nemůžeme hovořit o tak prudkém přibrzdění ekonomiky jako ve Francii, protože hospodářské cykly obou zemí nejsou sladěné, a tak ekonomický útlum v ostrovním království začal dříve než ve Francii. Hospodářské problémy v obou zemích měly dopad na imigrační politiku, a obě se snažily zamezit příchodu levných dělníků ze zahraničí. Místo ztíženého přísunu pracovních sil se přirozenou reakcí velkých průmyslových podniků stal přesun kapitálu do levnějších zemí. Roztáčí se tím

spirála přesunu výroby (delokace), deindustrializace, a také strukturální a dlouhodobé nezaměstnanosti. Veškeré tyto obecné jevy měly vliv na politické aktéry při formování imigrační politiky v obou zemích, což bude obsah kapitol 3 a 4.

1.2 Metoda práce

Práce je rozdělena na čtyři samostatné kapitoly, v prvních třech používám pro přehlednost chronologický postup. V kapitole 2 je nastíněn vývoj imigrační politiky v obou zemích do prvního omezení přistěhovalectví. V dalších dvou kapitolách se zaměřuji na politiku Velké Británie (Kap.3) a Francie (Kap.4). Tyto dvě hlavní kapitoly následně člením do podkapitol podle vládnoucí politické strany, tento systém usnadňuje následné srovnání koncepce pravice a levice v obou státech i v čase. Kromě politických kroků se v těchto dvou částech budu snažit pozastavit i u faktorů, které měly na formování těchto politik vliv: u odborového hnutí, a u extrémní pravice. Odpor vůči imigraci v této práci zosobněný hlavně dvěma aktéry, Jean-Maria Le Penem ve Francii a Enochem Powellem ve Velké Británii. V poslední kapitola (Kap.5), je řazena tematicky. Srovnám zde integrační koncepce obou zemí, jsou zde nastíněny i limity obou přístupů, které jsou zvláště patrné ve snaze vyrovnat se s přítomností islámu. Následuje ještě závěr (Kap.6) a resumé v angličtině (Kap.7)

Časové ohraničení: spodní hranici jsem si určila rok 1962, resp. 1974 jako roky omezení imigrace, ale není možné začít bez obecného úvodu do dění předchozího (Kap.2). Těžiště práce ale leží v období od počátku sedmdesátých let, do druhé poloviny devadesátých let, oficiálním datem jsem si určila rok 1997. Tento rok, krom toho, že v obou zemích došlo k změně vlády, je významný pro imigrační politiku v kontextu Evropské integrace. Bez ohledu na praktický dopad Amsterodamské smlouvy a fakt, že Velká Británie nepřistoupila, se mi přesun pravomocí na Evropskou úroveň v této citlivé oblasti zdál být důležitým mezníkem pro ohraničení této práce.

1.3 Terminologie:

Imigrace: příchod cizinců do země za účelem práce, sjednocení rodin, studia, asyly apod., přičemž v jednotlivých obdobích dominují různé typy imigrace.

Imigrační politika: je souborem kroků vlády, které určují pravidla pro příchod a usazení se osob jiné národnosti na území státu. Jednotlivé imigrační politiky jsou cíleny na omezení nebo podpoření jiných typů imigrace.

Integrační politikou rozumím politické kroky podnikané vládou (nebo sociálními aktéry) na podporu zlepšení situace imigrantů jak na poli ekonomickém nebo sociálním tak, aby jejich soužití s většinovou společností bylo oboustranně harmonické. (např. Crowley a Weil, 1994: 110). S tím také souvisí problém, jak přistupovat k nově přichozím imigrantům a kulturám. Ve Francii a Velké Británii se setkáváme s následujícími (imigračními) koncepty:

- asimilace, kterou můžeme nalézt v prvotních fázích před omezením imigrace v obou srovnávaných zemích, která jako předpoklad úspěšného soužití vidí úplnou adaptaci imigrantů na kulturu země.
- Insertion, je přístup uplatňovaný od poloviny 70. let ve Francii do poloviny 80. let. Připouští zachování kulturní odlišnosti imigrantů, protože by měl přispět k jejich snadnější reintegraci po návratu do země původu.
- Integrace, francouzský přístup uplatňovaný od poloviny 80. let, který opět vidí přijetí kultury Francie jako podmínku úspěšné integrace, oproti asimilaci se liší tím, že ponechává určitý prostor pro osobní odlišnost, ale jen do té míry, která neohrožuje hodnoty Francie.
- Multikulturalismus, přístup preferovaný Velkou Británií, který respektuje kulturní pluralitu a ponechává na jedinci, které hodnoty přijme. Stát se angažuje jen jako strážce harmonického soužití a rovných příležitostí pro všechny.

Problém byl nalézt jednotné označení pro osoby, které jsou předmětem těchto politik, protože obě země mají vlastní terminologii, ale pro zjednodušení o těchto osobách mluvím jako o imigrantech nebo etnických menšinách. Imigrant je osoba narozená v zahraničí, která se rozhodla usadit na trvalo ve Francii, či Velké Británii, ale již nerozlišuji, zda získala státní občanství či nikoliv. K jejich potomkům se vztahuje označení „druhá generace“, nebo „potomci imigrantů“. Etnická menšina je skupina lidí odlišující se od většiny náboženstvím, kulturou, zvyky nebo barvou kůže.

1.4 Cíl práce

Budu se snažit vysvětlit klíčové události, které měly vliv na formování imigrační politiky a paralely, které je možné v obou zemích nalézt. Dělením na podkapitoly podle vládnoucí strany chci poukázat na rozdílnost koncepce levice a pravice a dále vlivu extrémní pravice na tradiční politické strany. Dalším problémem, který bych chtěla zodpovědět, jsou limity těchto rozdílných integračních koncepcí těchto států, které budu demonstrovat na příkladě přítomnosti islámu v obou zemích.

1.5 Zhodnocení literatury

Podle mého názoru, některé zdroje a knihy jsou zatíženy tradičním britsko-francouzským soupeřením, takže ve srovnání s druhou stranou, většinou autorova rodná země vycházela lépe. Myslím si, že nejpatrnější to bylo na problematice francouzského sekularismu ve střetu s islámem, tzv. „šátkové aféry“, kde se hodnocení obou stran od sebe značně lišilo. Francouzští autoři podtrhovali význam sekulárního školství, jako osvědčeného způsobu integrace, zatímco britští autoři tento problém nevykládali jako porušení „sociální smlouvy“ ze strany muslimů, ale jako neschopnost francouzského státu uznat právo na jejich víru a identitu. Dalším problémem byla nesrovnatelnost statistických údajů, zvláště pro starší období, proto jsem nakonec od původního záměru, zahrnout do hodnocení tyto výsledky, byla nucena upustit.

2. Úvod do problematiky imigrační politiky ve Velké Británii¹ a Francii (do omezení pracovní imigrace)

V této části bych chtěla nastínit vývoj, který předcházel omezení imigrace v obou srovnávaných zemích. Již v této části vyvstanou první paralely. Obě země mají dlouhou tradici s migrací. Francie se nachází na křižovatce těchto cest, po více než sto padesát let přijímala přistěhovalce z okolních zemí, kteří přicházeli kvůli práci, nebo kvůli politickému útlaku. Francie si tímto jednak kompenzovala slabý demografický růst a také tím živila rozvíjející se průmyslovou základnu. Až do vypuknutí první světové války přicházeli lidé hlavně z okolních zemí: z Belgie, Německa a Itálie. Ve dvacátých letech se jejich řady rozšířily mimo jiné o Poláky a Čechoslováky, s jejichž vládami Francie dokonce v roce 1919, resp. 1920 uzavřela smlouvy na nábor pracovníků. K omezení Francie sáhla až v roce 1932, následkem hospodářské krize. Někteří dokonce přirovnávají otevřenost Francie k imigrantům ke Spojeným státům (Janyška, Dějiny a Současnost 3/2006: 24). Spolu s americkým autorem Jamesem Hollifieldem je možné poukázat na určitý rozdíl mezi imigrací ve Francii a ve Spojených státech: *„Ve Francii, imigrace nikdy nebyla součástí žádného mýtu o vzniku národa, tak jak tomu bylo (a je) ve Spojených státech. I přesto, že imigrace a integrace jsou úzce spojeny s francouzskou republikánskou tradicí, nejsou klíčové pro formování francouzské národní identity.“*² (Hollifield, 1997). I přes tyto nuance, Francie byla bezesporu cílovou zemí imigrantů par excellence.

Naproti tomu, situace ve Velké Británii není tak jednoznačná. Byla sice zemí odkud odplouvali lidé do Nového světa, ale i do ní samotné přicházely proudy přistěhovalců z Irska a také ze vzdálených zemí, které měly na Británii koloniální vazby. Vývoj britské imigrační politiky je poměrně komplikovaný, což je dáno složitou „imperiální“ definicí

¹ Zde je nutné upozornit na terminologické nejasnosti, které mohou vzniknout. Termín „Británie“ budu používat v období před oddělením Irské republiky, jako označení celého království Velké Británie, v období od 20. let dále tímto budu označovat jen celek Anglie, Skotska a Walesu. Po nabytí samostatnosti Irska, se království přejmenovalo z „Velké Británie“ na „Spojené království Velké Británie a Severního Irska“ a proto je termín „Velká Británie“ fakticky nesprávný, protože opomíjí Severní Irsko. Většina práce se bude zabývat obdobím po oddělení Irské republiky, ale pro zjednodušení nebudu používat celý název „Spojené království Velké Británie a Severního Irska“, ale jen kratší název „Velká Británie“, přičemž podtrhuji, že tím myslím i Severní Irsko.

² *„Hence immigration in France was never part of any type of founding myth, as it was (and still is) in the United States. Even though immigration and integration are closely associated with the French republican tradition, they are not crucial to French national identity.“* v: Hollifield, 1997, on line:

národnosti³, která přiznávala právo pobytu ve Velké Británii všem, kteří se narodili na území britského impéria. Z tohoto důvodu není správné mluvit o lidech, kteří z kolonií a Irska do Británie přicházeli, jako o „imigrantech“ (viz definice)⁴, protože cizincům byla od roku 1905⁵ Británie uzavřena.

Po druhé světové válce začíná nová epocha pro migraci. Obě země byly ekonomicky vyčerpané, válka zanechala také velké množství hmotných škod i lidských obětí. Obě začaly organizovat přísun pracovních sil ze zahraničí. Francie tak činila pomocí Národní imigrační organizace (ONI), která díky svému umístění nepřímo preferovala pro asimilaci vhodnější migraci z jižní Evropy. Britský přístup byl podobný, dokonce již za války byla ustavena Královská populační komise, která doporučila posílit imigraci, jako řešení poválečného stavu. Velká Británie upřednostňovala východní Evropu (zvláště Pobaltí), protože „příchod barevných“ považoval i samotný premiér Attlee za „hrozbu veřejnému pořádku, který ohrozí harmoničnost života ve Velké Británii.“⁶ (Saggar 2003: 315)

Kromě této organizované migrace jsou obě země svědkem přísunu „méně chtěných“ imigrantů z kolonií. Od konce čtyřicátých let pocházela do Velké Británie velké množství imigrantů z Karibské oblasti, zvláště z Jamajky, motivovaných nejen špatnou ekonomickou situací na ostrově, ale také ztížením přistěhovalectví Spojenými státy. (Pilkington 2003: 38). V poválečném období se počet cizinců ve Velké Británii zdvojnásobil, i přes citované (rasistické) obavy se ani po osamostatnění části Commonwealthu politikové neshodli na omezení imigrace z těchto zemí. K poválečnému kompromisu dosaženému mezi oběma hlavními stranami měla každá jiný důvod: konzervativní strana viděla trvání volného pohybu všech občanů Commonwealthu, jako výraz velmocenské pozice země, zatímco labouristé ho

³ V britském kontextu významově splývá českých termínů „občanství“ a „národnost“. Všichni poddaní „British subjects“ měli právo vstupu a pobytu v Británii a volební právo. Tento „imperální“ koncept národa dostal změny až v sedmdesátých letech.

⁴ V této práci však budu tento termín používat pro označení etnicky odlišných příchozích z kolonií, protože je to lepší termín, než „barevní“ („colored people“), který je v této souvislosti používán v anglické literatuře.

⁵ Volný přístup cizincům (*aliens*) do Británie byl ukončen zákonem z roku 1905, iniciovaným masivním příchodem 120 tisíc východoevropských židů, hlavně z Ruska a Polska.

⁶ „An influx of colored people domiciled here is likely to impair the harmony, strength and cohesion of our public and social life and to cause discord and unhappiness among all concerned.“ Attlee v roce 1948. v: Carter, R. (1987): The 1951-55 Conservative Government and the racialisation and black immigration, University of Warwick, str. 2, citováno podle: Saggar, 2003, s. 315 v: Hollowell, (ed), 2003

považovali za splátku dluhu, který má Velká Británie vůči dříve vykořisťovaným národům. (Crowley, 1992: 77)

Nepružnost⁷ ONI donutila francouzské průmyslníky, aby se vrátili k samostatnému náboru. Atraktivní studnicí pracovních sil bylo Alžírsko, protože bylo integrální součástí země, odpadaly administrativní překážky. I v dohodách z Evianu⁸ z roku 1962, byl potvrzen volný pohyb osob mezi oběma signatáři. Již o rok později alžírská vláda odchod podmínila přidělením víza, další mezivládní vyjednávání se odehrávala ve snaze obou stran utřít co nejvyšší možnou kontrolu nad proudem migrantů. Bilaterální dohoda z roku 1968 potvrdila volný pohyb mezi oběma zeměmi, ale jen pro ty, kteří neodjížděli s úmyslem pracovat. Pro pracovníky byla určena roční kvóta a povinnost opustit zemi, pokud do devíti měsíců nenajdou zaměstnání. Migrace byla z alžírské strany ukončena v roce 1973, oficiálně kvůli množícím se počtu rasových konfliktů.

I ve Velké Británii rasové nepokoje v Nottinghamu a Notting Hill v létě 1958, které vyprovokovala extrémní pravice (Crowley 1992: 82), měly vliv na omezení imigrace. Vláda sice bezprostředně po nich žádné opatření neodsouhlasila, ale nepokoje však vedly k „popularizaci“ tématu a byly o čtyři roky později uváděny do přímé souvislosti s omezením imigrace. Dalším důvodem, který k omezení imigrace přispěl byla krize oděvního průmyslu v severní Anglii, která vedla k rostoucí nezaměstnanosti imigrantů⁹ (zvláště Pákistánců a Indů), kteří v tomto průmyslu pracovali. Podle zprávy, vypracované Labouristickou stranou koncem padesátých let, měla Británie více nekvalifikovaných dělníků než potřebovala a její absorpční kapacita byla naplněna. (Spencer 1997: 103). Koncentrace imigrantů v průmyslových oblastech s sebou přinášela také problémy s bydlením, zdravotnictvím a dopravou, proto i politici začali pociťovat potřebu nějakého řešení. Snaha zlepšit životní podmínky přistěhovalců byla odmítnuta, protože byla považována za potencionální *pull factor* pro další imigraci. Politici podpoření veřejným míněním nakonec v roce 1962 přistoupili k omezení přistěhovalectví. (Spencer, 1997:106)

⁷ Význam ONI se snižoval, koncem šedesátých let měla kontrolu jen nad necelou pětinou příchozích. Withol de Wenden, 1994, s. 95

⁸ Alžírčanům byla přiznána stejná práva jaká měli Francouzi, krom práv politických a narození před rokem 1962 měli nárok na francouzské občanství.

⁹ Jejich situaci zhoršovala jejich geografická koncentrace. Nově příchozí totiž mířili do míst, kde měli etnické zázemí, a již vybudovanou podpůrnou síť, tedy hlavně do kraje Yorkshire.

3. Velká Británie

3.1 Období labouristické vlády a anti-diskriminační politiky (1962-1979)

„Integration was not seen as a flattering process of assimilation but rather as equal opportunity, accompanied by cultural diversity in an atmosphere of mutual tolerance.“
Roy Jenkins, 1966

Přijetí zákona omezujícího imigraci (*Commonwealth Immigrants Act* z roku 1962) předcházela politická rozepře mezi konzervativní stranou, která jej podporovala a labouristy vedené Hughem Gaitskellem, který prosazoval zachování otevřených dveří s tím, že omezení imigrace by zhoršilo soužití lidí různého původu (*race relations*) ve Velké Británii. (Saggar 2003: 317). Jeho nástupce, budoucí premiér Harold Wilson se po svém nástupu navrátil ke konsensuální politice, protože v omezení imigrace viděl prostředek, jak ochránit domácí dělníky před levnou konkurencí ze zahraničí. Dalším faktorem bylo ohrožení zdraví obyvatelstva vyzdvihované ministrem zdravotnictví Enochem Powellem, avšak i tento argument je vyvrácen jako neopodstatněný, protože rozdíl v nemocnosti imigrantů a původního obyvatelstva nepředstavoval velký rozdíl.¹⁰ Zajímavé je, že Ministerstvo financí ve své zprávě vydané k této problematice neseznalo ekonomické důvody za dostatečné pro omezení přistěhovalectví. Dokonce označilo imigraci jako přínos pro britskou ekonomiku¹¹ (Spencer, 1997: 117). Je tedy nasnadě, že důvody k omezení přistěhovalectví byly hnány ne strachem o zdraví a pracovní místa domácího obyvatelstva, ale spíše neutěšenou situací trhu s nemovitostmi a obavou z neasimilovatelnosti rostoucích komunit „jiných“, tedy veřejným míněním ovlivněným nepokoji z roku 1958.

Zákon o imigrantech z Commonwealthu zavedl systém pracovních poukázek (*voucher*), které byly děleny na tři skupiny podle toho, zda dotyčný má konkrétní zaměstnání, kvalifikaci po níž je poptávka, či ani jedno z předchozích. Tento zákon byl de facto namířen proti „barevným imigrantům“ (Saggar, 1992: 105)¹².

¹⁰ Rozdíl je ale v nemocech jimiž jednotlivé skupiny trpí, černoši více trpí vysokým krevním tlakem, Pákistánci a Bangladéšané diabetem. Zdroj: Runnymede Trust, 2002,s.178. Více například: The Economist (12.4.2006) Not a black and white question; race in medicine. Vol 379, No. 8473.

¹¹Tento argument podtrhuje i tabulka nezaměstnanosti imigrantů uvedená Ianem Spencrem, která naopak dokazuje klesající míru nezaměstnanosti imigrantů celkem. Viz Spencer, 1997, s. 117

¹² Saggar, Shamit (1992): *Race and politics in Britain*, London: Harvester Wheatsheaf citováno podle: Pilkington, 2003, s.214

Tento zákon měl na imigraci paradoxní dopad, během let 1960-62 došlo k prudkému nárůstu počtu přistěhovalců. Ti, pod vidinou omezení přistěhovalectví nemeškali a využili poslední chvíle, aby se do Velké Británie dopravili, navíc je také posíleno sjednocování rodin, tedy feminizace imigrace. Britská vláda si z toho vzala ponaučení a následující zákon v roce 1968, přijala během týdne, aby předešla efektu tohoto *push* faktoru. S nástupem nového předáka labouristů je vidět i posun k novému konsenzu v této oblasti podtržené i faktem, že Wilsonova vláda zákon neodvolala. Konzervativní strana využila potenciálu imigrační politiky ve volbách 1964, kdy byl jejich kandidát ve Smethwicu zvolen s extrémně rasistickou kampaní. (Pilkington 2003: 214). V následujícím roce byla zrušena třetí kategorie povolenek ustavených zákonem z roku 1962, které nejvíce využívali právě (nechtění) „barevní imigranti“¹³, zbývající dvě byly omezeny. Toto opatření vedlo k dramatickému poklesu přistěhovalectví pracovníků, ale k prudkému nárůstu imigrace rodinných příslušníků. (Home Office Statistics, 1972)¹⁴

V druhé polovině šedesátých let se zkomplikovala situace v bývalých britských koloniích v Africe. V roce 1962, kdy většině byla udělena nezávislost, byla jejich občanům nabídnuta možnost volby mezi britským pasem a pasem nově vzniklé republiky. Britští občané asijského původu si většinou ponechali ten britský. Nevztahoval se tak na ně zákon z roku 1962 omezující imigraci, měli proto stále možnost usadit se ve Velké Británii. V druhé polovině šedesátých let ale rostl počet lidí, kteří chtěli této možnosti využít, z Afriky utíkali hlavně kvůli rostoucí nesnášenlivosti některých režimů a jimi vynucované „afrikanizaci“. Britská vláda se pod tlakem proponentů pravice kritizující rostoucí počet imigrantů (de facto uprchlíků), přistoupila k dalšímu omezení. V březnu 1968 byl schválen druhý Commonwealth Immigrants Act, který zaváděl imigrační kontrolu pro všechny držitele britského pasu, kromě těch, jejichž rodič či prarodič se narodil, byl naturalizován nebo adoptován ve Velké Británii. Tímto zákonem se pasy vydané africkým asiátům staly bezcenné. (Spencer 1997: 141). Zákon byl také kritizován jako rasistický, protože se jasně snažil omezit ne imigraci jako takovou, ale imigraci „barevnou“. (Pilkington 2003: 216).

¹³ Anglický termín „Colored immigrants“. předkládám, jako „barevní imigranti“ s vědomím, že tento termín není zcela politicky korektní, ale vzhledem k tomu, že ho používají všichni angličtí autoři, rozhodla jsem se ho přímo převést do češtiny v této podobě, ale v uvozovkách.

¹⁴ Home Office (1972): *Commonwealth Immigrants Act of 1962 and 1968: Control of immigration, Statistics 1972* podle grafů publikovaných v: Spencer, 1997, s. 139-140.

Za labouristické vlády se stal ministrem vnitra Roy Jenkins, který se stavěl proti mnohorasové společnosti, kde by: *“Integrace byla rovna asimilaci, ale podporoval vizi integrace viděné jako rovnou příležitost, doprovázenou kulturní rozmanitostí a tolerancí”*. (Jenkins 1966).¹⁵ Labouristická vláda kromě biče v podobě omezení imigrace také v tomto funkčním období odsouhlasila dva zákony stavící rasovou diskriminaci mimo zákon. Byla tím zahájena britská integrační politika, obratně to vyjádřil tajemník ministra práce, Roy Hattersley: *“Integrace bez kontroly [hranic] je nemožná, ale kontrola [hranic] bez integrace je neuhájitelná”*. (Hattersley, 1965).¹⁶ Race Relations Act z roku 1965 zahájil sérii proti-diskriminačních zákonů, zakazoval diskriminaci na základě rasy ve veřejných prostorách (hotely, restaurace apod.), ale nikoliv na pracovním trhu a trhu s nemovitostmi. Na tyto klíčové oblasti rozšířil zákaz diskriminace až Race Relations Act z roku 1968. Prvním zákonem byla založena organizace RRB (*Race Relations Board*) která měla vyšetřovat stížnosti týkající se rasové diskriminace. Druhý zákon pravomoci RRB rozšířil a založil CRC (*Community Relations Commission*), která měla dohlížet na dobré soužití mezi rasami.

V této době také stínový ministr obrany Enoch Powell pronesl v Birminghamu projev kritizující příliv imigrantů do země. V projevu pokřtěném médií jako *„Rivers of blood”* se Powell staví jednak proti rostoucímu přílivu rodinných příslušníků, kteří podle něho na prahu nového tisíciletí dosáhnou sedmi milionu. V jejich příchodu vidí ohrožení tradičních britských hodnot, a v Labouristy prosazených zákonech proti rasové diskriminaci snahu zasahovat do soukromých záležitostí. Ve svém projevu poukazuje na fakt, že všichni jsou si před zákony rovni a pokud se zaměstnavatel rozhodne upřednostnit někoho na základě jeho původu, je to jeho svobodné právo. Řešení situace vidí v zastavení imigrace a podpoře odchodu, protože bez těchto kroků by Velká Británie zanedlouho dopadla stejně jako Spojené státy¹⁷. V souvislosti s děním v USA je uveden nejznámější citát z tohoto proslovu: *„... (zákon z roku 68) je sluncem, které [imigranti] potřebují k rozkvětu. Toto je důkaz, že se dokáží zorganizovat a vést kampaň za své zájmy spoluobčanům navzdory...Dívaje se kupředu*

¹⁵ „Integration was not seen as a flattering process of assimilation but rather as equal opportunity, accompanied by cultural diversity in an atmosphere of mutual tolerance.” 23.5.1966 Roy Jenkins, citováno podle: Saggar, v: Hollowell (ed), 2003, s. 319

¹⁶ „Integration without control is impossible but control without integration is indefensible“ Citováno podle: Solomos: *Anti-discrimination legislation* v: Jenkins a Solomos (ed.), 1989, s. 37

¹⁷ Pozn. Šedesátá léta byla ve Spojených státech poznamenána řadou rasových nepokojů.

*jsem naplněn zlou předtuchou. Tak jako Římanům, zdá se i mně, že vidím řeku Tiber zpěněnou krví.*¹⁸ Powell byl nazítří odvolán ze stínového kabinetu, ale jeho řeč získala sympatie, zvláště mezi dělníky, kteří na jeho podporu organizovali petice a demonstrace. I přesto, že se Konzervativní strana Powellova vyjádření oficiálně zřekla, Spencer podotýká, že jeho projev bezesporu přispěl k vítězství Konzervativců v roce 1970, zvláště na západě Midlands. (Spencer, 1997:143). Toto vítězství vedlo k otevřené kritice liberálního postoje k imigraci. Špatná ekonomická situace, která provázela britskou ekonomiku po celá šedesátá léta také podpořila nárůst extrémní pravice v sedmdesátých letech.

3.2 Konzervativní intermezzo (1970-1974)

Ve volbách v roce 1970 Konzervativní strana slíbila omezení přistěhovalectví a nový systém kontroly imigrace ze zámořských teritorií. (Conservative Party Manifesto 1970)¹⁹ Tento slib záhy splnila vydáním nového Imigračního zákona (1971), který ukončil tradiční dělení osob na britské poddané a cizince a zavedl novou kategorii „*partials*“, tj. osob s blízkým vztahem k Velké Británii. Od roku 1973, kdy zákon vstoupil v platnost, bylo pro „*non-partials*“ možné vstoupit do Velké Británie buď na základě kvótového systému vyhrazeného africkým asiátům, nebo jako rodinný příslušník osoby, která legálně pobývá ve Velké Británii. Nově zavedené právo pobytu tak měli jen „*partials*“.

Tento zákon, opouštějící kategorii „*British subject*“ byl, spolu se vstupem do EEC, který se nakonec uskutečnil po dvou nespěšných pokusech v roce 1973, výrazem symbolického příklonu Británie od koloniální historie k Evropě. V kontextu budoucího postoje konzervativní strany k evropské integraci se může zdát paradoxní, že to byl zrovna konzervativní kabinet, který zahájil a o deset let později završil cestu Velké Británie do Evropských společenství. Je třeba vidět pragmatický důvod v ekonomické

¹⁸“...*the Race Relations Bill is the very pabulum they need to flourish. Here is the means of showing that the immigrant communities can organize to consolidate their members, to agitate and campaign against their fellow citizens, and to overawe and dominate the rest with the legal weapons, which the ignorant and the ill-informed have provided. As I look ahead, I am filled with foreboding. Like the Roman, I seem to see 'the River Tiber foaming with much blood'.* Podle přepisu řeči Enocha Powella z 20.4.1968 v Birminghamu, dostupné on line na <http://theoccidentalquarterly.com/vol1no1/ep-rivers.html> (8.4.2006)

¹⁹Conservative Party Manifesto (1970): Better Tomorrow, on line: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/con70.htm> (12.5.2006)

situaci Velké Británie, protože ani Commonwealth ani EFTA nepřinesli takový růst, jaký zažívaly země sdružené v EC, proto byl krok konzervativní vlády připojit se k EC logický. (Dinan, 2005: 52).

Ponechme však stranou evropský integrační proces, který v této rané fázi nemá na imigrační politiku velký dopad. Zmiňuji se o něm v souvislosti s fenoménem, který s imigrační politikou souvisí – tím je nárůst extrémní pravice, která je od osmdesátých let spojena hlavně s odporem k EEC. Národní Fronta (*National Front*), založená roce 1967 z několika menších proudů se stavěla hlavně proti multikulturní politice, imigraci a multietnické Británii. NF sklízela úspěchy spíše na místní úrovni než v celostátních volbách, díky většinovému volebnímu systému, který je pro malé radikální strany nevýhodný. Podpory ze strany veřejného mínění se této straně dostalo po roce 1972, kdy se vláda rozhodla přijmout Asiaty z Ugandy. Prudký nárůst imigrace v tomto roce (Control of immigration: Statistics, 1990)²⁰ přinesl straně, podle jejich vlastních zdrojů²¹, nárůst počtu členů a i úspěch v místních volbách, kde dosáhli i více než 10 %. Stejného úspěchu se této straně dostalo i v letech 1976-7 v důsledku příchodu vysokého počtu Asiátů z Malawi. (Pilkington 2003: 218). V dočasném příklonu voličů k NF, patrném zvláště v Midlands je možné vidět i protest vůči tradičním stranám, výraz nespokojenosti s jejich neuspokojivým řešením ekonomické situace a stávek. V sedmdesátých letech také prvně zažívají úspěch regionální nacionalistické strany. Podobnou, anti-imigrační politiku má nyní BNP a UKIP, obě známé také svojí anti-Evropskou pozicí.

3.3 Labouristé a třetí anti-diskriminační zákon (1974-1979)

Evropská společenství, respektive referendum o setrvání Velké Británie uvnitř EEC, a špatný stav domácího hospodářství byla dominantní témata ve volbách v roce 1974. Oběma volbám dominovala vysoká inflace a pracovní vztahy, z obou volebních kláních zvítězila vize labouristů o společenské smlouvě (*social contract*). Smířlivý přístup byl demonstrován sérií zákonů, které Wilsonův kabinet během svého působení odsouhlasil. Byl jím jednak zákon zakazující diskriminaci na základě pohlaví (1975) a o rok později třetí Race Relations Act, který si kladl za cíl dosažení rovných příležitostí bez ohledu

²⁰ Citováno podle: Spencer, 1997, s. 146

²¹ Podle National Front: A Brief History of the NF, on line: <http://www.natfront.com/> (10.5.2006)

na původ a barvu kůže. Zásadu „nediskriminace“ rozšířil tento zákon rozšířil i na nepřímou diskriminaci, dále sjednotil dříve existující organizace RRB a CRC v *Commission for Racial Equality* (CRE), která získala větší pravomoci než dvě předchozí. Tento zákon je sice inspirován anti-diskriminační legislativou ve Spojených Státech (Pilkington 2003: 230), ale ne nelze jej zaměňovat s principem pozitivní diskriminace. Ze samotného hesla „*equal opportunities*“ nebylo jednoznačné, zda je cílem dosažení rovného podílu etnických menšin např. v zaměstnání, jaký mají na demografické struktuře obyvatelstva, což by vyžadovalo onu pozitivní diskriminaci. Nebo je cílem, jak je právě prosazováno v Británii²², dosažení stejných šancí na získání určitého pracovního místa apod. pro všechny bez ohledu na jejich původ. Dosažení tohoto cíle je podmíněno zlepšením vzdělání a sociálních podmínek etnických menšin, ale také vzděláváním, „multikulturním tréninkem“ většinového obyvatelstva podtrženého bojem proti diskriminaci a rasismu.

Reálný dopad třetího *Race Relations Act*, však není možné přeceňovat, píše ve své stati John Solomos a vytyčuje několik faktorů, které snížily význam tohoto zákona. Jednak jím byla špatná ekonomická situace a deflační politika, kterou prosazovala následující konzervativní vláda. Dále je to nejasná formulace, co je a není „nepřímá diskriminace“, proto ji lze obtížně prokázat. Naznačuje to i malé procento případů, u nichž nakonec byla uznána jejich diskriminační povaha. Poslední výtkou, která opět směřuje na následující vládu, je nedostatek financí, které vláda Margaret Thatcher věnovala na chod organizace CRE. (Solomons 1989: 30-53)

Imigranty není možné vidět jen jako pasivní aktéry vládní politiky, nejprve se prosazují pracovních sporech a stávkách. Britské odborové organizace dlouhou dobu hleděly na specifické zájmy svých „barevných“ členů s nezájmem a leckdy s nepřátelstvím. Ještě v padesátých letech v některých odvětvích stály právě odborové svazy za rasovými kvótami a omezeními pro „barevné dělníky“. (Wrench 1989: 165). V roce 1970 sice generální tajemník TUC (*Trades Union Congress*) prohlásil: „*Odborové hnutí se zajímá o muže a ženy jako pracující. Barva lidské kůže nemá žádný*

²² Pozn. v Severním Irsku platí od 1989 Fair Employment (Northern Ireland) Act, který umožňuje pozitivní diskriminaci, na rozdíl od Británie je v Severním Irsku zakázána diskriminace na základě náboženství a politického přesvědčení již od počátku sedmdesátých let. V Británii je diskriminace na základě víry, přesvědčení a sexuální orientace nezákonná až od roku 2003

vztah k práci, kterou člověk vykonává.“ (The Sunday Times, 3.12.1972)²³, ale tato vyjádření nic nezměnila v konkrétních krocích, které odbory (ne)podnikly v zájmu svých „barevných“ členů. Příkladem může být například protest proti diskriminaci asijských dělníků v pletárně v Loughborough (1972) a nebo v továrně na výrobu psacích strojů v Leicesteru (1974), od nichž se odbory distancovaly. Od poloviny sedmdesátých let se přístup odborů mění, začínají propagovat jazykové programy pro pracující, kteří mají angličtinu jako druhý jazyk. S ohledem na tuto změnu je zajímavé poukázat na fakt, že od poloviny sedmdesátých let si také politické strany začínají uvědomovat (volební) sílu etnických menšin. V roce 1975 poprvé CRE uveřejnila analýzu volebních preferencí etnických menšin v předchozích volbách. Výsledky průběžného sledování od 1974 až do roku 1997 jasně ukazují, že více než čtyři pětiny voličů z etnických menšin upřednostňují labouristy²⁴. Vezmeme-li v úvahu i vyšší demografický přírůstek této skupiny, je to velmi zajímavá cílová skupina. (Saggar 2003: 323)

²³ „The trade union movement is concerned with a man or woman as a worker. The color of a man’s skin has no relevance whatever to his work.“ Vie Feather, 1972. citováno podle: Wrench John (1989): *Unequal comrades: trade unions* v Jenkins a Solomos (ed.), 1989, s. 165

²⁴ Data CRE citovaná Shamitem Saggarem ukazují, že popularita Labouristů se stabilně pohybuje mezi 81-86 %, s jedinou výjimkou: v roce 1987: 72% (výjimečných 18 % pro Konzervativní stranu).

3. Velká Británie

3.4 Krizový management konzervativní vlády (1979-1997)

Při zpětném pohledu na období patnácti let, v nichž převažovala vláda levice je patrné, že problematika imigrace doznala velkých změn. Rozkolem mezi konzervativní a labouristickou stranou vyvolaný zákonem o omezení imigrace z roku 1962 se tato problematika výrazně zpolitizovala. Zákony proti diskriminaci stály na počátku nového konsenzu mezi hlavními stranami, shoda spočívala ve společném uznání omezení imigrace a posílení integrace. Zajímavou roli v tomto ohledu sehrál zmíněný Enoch Powell a nárůst preferencí extrémní pravice, který sladění názorů obou stran urychlil. Avšak z uvedeného není možné usoudit, že legislativní přírůstky šedesátých a sedmdesátých let zcela vyřešily tento problém a že se Velké Británie se stala harmonická multikulturní společnost. Nový smír mezi stranami nebránil konzervativní straně vytěžit volební potenciál z extrémně pravicové rétoriky, nejen v roce 1970, jak jsem již uvedla výše, ale i v roce 1979. Margaret Thatcher v jednom z rozhovorů v roce 1978 prohlásila: „*To je hrozná představa*“ (že by na konci století mohlo být ve Velké Británii čtyři miliony lidí z Nového Commonwealthu) „*Lidé se opravdu bojí, že by tato země mohla být poněkud zaplavena lidmi jiných kultur*“²⁵ Nepřekvapí proto, že konzervativní strana měla v předvolebním programu slib změnit imigrační politiku a ztížit přístup do země, tento slib také splnila. (Conservative Manifesto 1979)²⁶.

Již v roce 1980 kabinet zpřísnil podmínky pro sjednocování rodin, ale hlavní zásah do imigrační politiky přišel o rok později. British Nationality Act z roku 1981 ukončil systém založený *ius soli*, nahradil je principem *ius sanguinis*. To v praxi znamená, že

²⁵Burns, (moderátor): „*First, immigration. Considerable controversy and confusion in recent weeks about possible new get-tough Tory policy over immigration; threats that you may well make major cutbacks on the level of immigrants allowed into this country. If you do get to power how severely would you cut the numbers?*“

M.T., „*Well now, look, let us try and start with a few figures as far as we know them, and I am the first to admit it is not easy to get clear figures from the Home Office about immigration, but there was a committee which looked at it and said that if we went on as we are then by the end of the century there would be four million people of the new Commonwealth or Pakistan here. Now, that is an awful lot and I think it means that people are really rather afraid that this country might be rather swamped by people with a different culture and, you know, the British character has done so much for democracy, for law and done so much throughout the world that if there is any fear that it might be swamped people are going to react and be rather hostile to those coming in.*“ Margaret Thatcher (27.1.1978),

Televizní rozhovor pro Granada TV, World in Action, plné znění na:

<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=103485> (17.5.2006)

²⁶ Party Election Manifestos since 1945 on line: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/con79.htm#race> (10.5.2006)

děti narozené na území Velké Británie od roku 1983, kdy zákon vstoupil v platnost, se nestaly automaticky britskými občany, pokud jejich rodiče nebyli Britové. Tento zákon se ale nedotkl v Británii již žijících imigrantů, nelze jej proto srovnávat s reformou *Code de la Nationalité* ve Francii. (Crowley, 1992: 103). Nový zákon věnil definici národnosti založené na vazbě na Velkou Británii přes rodiče či prarodiče, tedy kategorie „*partials*“ vzniklé v roce 1971. Nově vznikly dvě skupiny, z nichž ani občané závislých teritorií (*British Dependent Territories Citizens, BDTC*)²⁷ ani občané zámořských území (*British Overseas Citizens, BOC*)²⁸ neměli právo pobytu ve Velké Británii. První změna v systému přišla záhy a týkala se malého počtu obyvatel Falklandských ostrovů.

Falklandské ostrovy byly předmětem dlouhých diplomatických sporů o vládu nad tímto nehostinným kouskem země v jižním Atlantiku táhnoucí se až do koloniálních dob. Na jaře 1982 spor přerostl v ozbrojený konflikt vyvolaný argentinskou invazí. Krátká válka nejen že pozvedla popularitu Margaret Thatcher a napomohla ji znovu k volebnímu vítězství, ale zlepšila i mezinárodní obraz Velké Británie. Po válce, nebylo možné necelé dvoutisícovce²⁹ ostrovanů, pro něž nasazovalo život mnoho britských vojáků, nepřiznat právo pobytu ve Velké Británii. Navíc vzhledem k jejich počtu to nebyl nikterak kontroverzní krok. V otázce obyvatel Hongkongu, byla změna jejich statusu mnohem citlivější, z prostého důvodu, jímž byl počet obyvatel a rychlý demografický přírůstek.³⁰ Problém Hongkongu vyvstal zanedlouho.

Obyvatelé Hongkongu sice vlastnili britské pasy, ale od roku 1968 neměli právo pobytu ve Velké Británii. V roce 1985 byla uzavřena smlouva o předání tohoto území pod čínskou správu, která, eufemisticky řečeno, nebyla vítána s nadšením. Zároveň byla vytvořena nová kategorie občanství „*British National (Overseas)*“, o něž mohli všichni hongkongští občané britských závislých území (BDTC) požádat. Ani tato kategorie jim

²⁷ Týkalo se osob narozených nebo naturalizovaných ve zbývajících britských závislých území, například Falklandských ostrovů a Hongkongu. Jejich seznam je k dispozici například na stránkách Britské Královny: <http://www.royal.gov.uk/output/Page349.asp> (10.5.2006) V roce 2002 byla tato kategorie pozměněna *British overseas territories Act*, a občané těchto zámořských území získali britské občanství (mohou si ponechat i občanství zámořských území).

²⁸ Kategorie občanství, která nebyla dědičná, pro osoby žijící na území cizího státu, které se rozhodly ponechat si britské občanství po osamostatnění této země. (Např. Asiaté v Africe).

²⁹ Podle sčítání v roce 1980 měly ostrovy 1849 osadníků a 658 000 ovcí, z toho v hlavním městě žilo 1 050 obyvatel. Citováno podle: Hrbek, 1999, s. 13

³⁰ V roce 1981 žilo v Hongkongu necelých 5 milionů, v roce 1999 již 6,8 milionu obyvatel: podle Demographia on line: <http://www.demographia.com/db-hkhist.htm> (10.5.2006)

nepřiznala právo pobytu. Diskuze se znovu rozproudila po masakru na náměstí Tiananmen, který potvrdil oprávněnost obav obyvatel Hongkongu z připojení ke komunistické Číně. V roce 1990 britská vláda umožnila získat britské občanství hlavám 50 000 pro chod Hongkongu nejdůležitějším rodin, ve snaze uklidnit a přesvědčit je, aby zůstali v Hongkongu. (Crowley, 1992: 104). Odchod bohatých rodin a mozků, převážně do Spojených Států totiž začal ohrožovat tamější ekonomiku. V roce 1997 bylo uděleno britské občanství, bez práva pobytu ve Velké Británii, etnickým menšinám žijícím v Hongkongu, které by jinak zůstaly bez státní příslušnosti, protože nebyly etnickými Číňany.

3.5 Sociální dimenze konzervativní politiky

V předchozí části jsem se snažila stručně naznačit, jakým směrem se ubírala za konzervativní vlády imigrační politika. British Nationality Act z roku 1981 byl bezesporu tím nejdůležitějším zásahem tohoto období, protože změnil princip, z něhož bylo odvozována britská národnost. Rokem 1983, kdy zákon vstoupil v platnost, také končí privilegovaná pozice občanů zemí Commonwealthu, britských poddaných (*British subjects*) oproti cizincům, „tzv. *aliens*“. V roce se de facto občané zemí Commonwealthu dostali na úroveň cizinců v roce 1945. Avšak Evropané, kteří neměli po válce právo pobytu ve Velké Británii, jej spolu se vstupem země do EES získali. (Spencer 1997: 150) Tyto změny v britském právu tedy zrcadlí i pozvolné přeorientování důrazu britské politiky z kolonií na Evropu, i když pověstná britská odměřenost vůči unifikačním tendencím EEC Velké Británii přinesla označení „nepříjemný partner“ (viz George, 1998)³¹. Rokem 1983 také imigrační politika přestává být horkým politickým tématem (Saggar 2003: 321), na politické důležitosti nabývá azylová a integrační politika.

3.51 Azylová politika

Konzervativní vláda se zaměřila na opevnění Velké Británie před možným přílivem dalších cizinců. Od roku 1988 bylo dříve automatické právo sjednocování rodin podmíněno důkazem o dostatečnosti ubytovacích a finančních kapacit, které má rodina ve Velké Británii k dispozici. Pod tlakem rostoucího počtu uprchlíků byl v roce 1992 žadatelům o azyl odejmut nárok na ubytování a další výhody, ve snaze odradit co

³¹ Více viz: George, Stephen (1998): *An awkward partner: Britain in the European Community*, Oxford : Oxford University Press

nejvíce žadatelů. Téma falešných imigrantů a sňatků hrálo svoji roli i ve volbách v roce 1992, a přispělo k dalšímu vítězství konzervativců. (Pilkington 2003: 222) V tomto trendu pokračoval i kabinet Johna Majora, a v roce 1996 (Zákon o Azylu a imigraci) omezil vyplácení sociální podpory jen těm žadatelům o azyl, kteří o ni požádají již na hranicích. Tento krok de facto většinu žadatelů vyřadil ze sociální sítě a zavedl pokuty pro zaměstnavatele, kteří najímají ilegální přistěhovalce. Je nutné dodat, že tento systém byl zmírněn po příchodu Labouristů. Ti zavedli pro žadatele nákupní poukázky, což se také projevilo v zdvojnásobení počtu žadatelů o azyl za tři roky od nástupu labouristů k moci.³² Na přelomu tisíciletí byla Velká Británie největším příjemcem žadatelů o azyl z Evropy, přijala více než polovinu žadatelů o azyl v Evropě.³³ I z přehledu uveřejněného ECRE vyplývá, že Velká Británie přijala v období 1982-2002 po Německu nejvíce žadatelů o azyl v Evropě.³⁴

Velká Británie není signatářem Schengenské úmluvy o zrušení vnitřních společných hranic a volném pohybu osob. Vedl ji k tomu hlavně odpor vůči volnému pohybu osob, který by se nevztahoval jen na občany signatářských států. Aby nebyla úmluva zablokována nevolí jednoho z členů³⁵, byla uzavřena mimo rámec EEC (Karanja 2000:2). Schengenská smlouva byla v roce 1997 včleněna do Amsterodamské smlouvy a zároveň byla přesunuta azylová a imigrační politika z třetího do prvního pilíře. Opt-out ze společné azylové politiky poskytuje Velké Británii speciální postavení, kdy se může rozhodnout, které z odsouhlasených prvků společné politiky přijme a které nikoliv. (Parekh, 2000: 220). Spolu s odtažitostí britské veřejnosti vůči evropské integraci bylo množství žadatelů o azyl přijímaných Velkou Británií a obava o vlastní bezpečnost důvodem, proč se rozhodla nepřipojit se ke společné imigrační politice. Velká Británie argumentovala nepružností (jednohlasného) rozhodování v EU a neúčast v této citlivé oblasti jim umožňuje v případě ohrožení vlastní bezpečnosti jednat rychleji. (Picard, 2004).

³² V roce 1997 žádalo o azyl 35 tisíc, v roce 2000 již 70 tisíc osob. Zdroj: Pilkington, 2003, s. 224

³³ BBC (6.2.2001) Asylum seekers: European dilemma, on line: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1156406.stm> (11.5.2006)

³⁴ ECRE: *Asylum applications in 35 industrialized countries, 1982-2002*, on line (11.5.2006) <http://www.ecre.org/statistics/applications%20in%20industrialised%20countries%201982%20-%202002.pdf>

³⁵ Platilo pravidlo jednohlasného souhlasu oblasti jednání o vnitřním trhu. Pro přijetí rozhodnutí týkajícího se vnitřního trhu bylo třeba jednomyslného souhlasu.

3.52 Integrovaná politika

Integrovaná politika je soubor kroků, které pomáhají etnickým menšinám k začlenění se do společnosti. Integrace neznamená v britském kontextu splynutí s kulturou většinové společnosti, naopak kulturní pluralitě je ponecháno volné pole působnosti. Střediskem zájmu integrované politiky je „zaměstnatelnost“ a rovnost šancí pro všechny bez rozdílu. Při pohledu na statistiky o etnických menšinách je patrný rozdíl mezi nimi a většinovou populací co do vzdělání, věkové struktury, sociálního statusu a kvality života. Opomeneme-li diskriminaci a nevýhodu neznalosti jazyka, která je tradičně nejvyšší u příchozích z Bangladéše (zvláště u žen), je evidentní, že uplatnitelnost těchto lidí na pracovním trhu je objektivně menší, než u „bílé“, většinové populace. Důležitost ekonomického aspektu integrace je opodstatněn již několikrát uvedeným faktem, že hospodářská situace Velké Británie nebyla dobrá. První funkční období konzervativního kabinetu bylo stíháno stále rostoucí nezaměstnaností, která podle Office for National Statistics dosáhla svého maxima v první polovině roku 1984 (11,9 %) ³⁶ (Office for National Statistics, Labor trends, 2005). Hospodářský útlum měl negativní dopad zvláště na mladé lidi a etnické menšiny, jejichž míra nezaměstnanosti byla výrazně vyšší než celkový průměr. V červnu 1981 dosahovala celková nezaměstnanost 13,1 %, ale ve skupině pod osmnáct let dosahovala 30,8%. (Brugges a kol. 1999: 2), nezaměstnanost etnických menšin byla po celá osmdesátá léta dvojnásobná oproti celkové míře nezaměstnanosti. (PM's Strategic Unit, 2001). Ač se předpokládalo, že vysoká nezaměstnanost mladých a etnických menšin je jen přechodný jev, navzdory vzdělávacím programům neseznal během osmdesátých let žádných změn. (Mizen, 1995: 24).

Pozvolný počátek rekvalifikačních kurzů a vzdělávacích programů ve Velké Británii sahá do sedmdesátých let, ale období většího rozvoje tohoto mimoškolního vzdělání spadá o dekádu později. Odborné kurzy si ale nikdy nevydobyly prestižní pozici, vzhledem k silně zakořeněnému uznání k akademickému vzdělání. (Kenneth, 1995: 59). V některých oblastech sice odcházela celá třetina absolventů ze škol rovnou na rekvalifikační kurz, kvůli vysoké nezaměstnanosti v tomto místě. Následkem této vysoké účasti byla ztráta komparativní výhody, kterou z počátku absolventi školení měli. (Mizen 1995: 26). Kritika spadala i na formu rekvalifikačních kurzů, která

³⁶ Pro osoby starší 16 ti let.

neodpovídala „požadavkům doby“, nabízela jen úzce specializované manuální profese. Ač byl kurz vytvářen ve spolupráci se zaměstnavateli, nezajišťoval absolventům žádnou budoucí jistotu, že pracovní místo získají. Někteří proto tréninková schémata kritizují, že byla výhodná pro zaměstnavatele, jako zdroj levné pracovní síly³⁷ a vláde pomohla k „manipulaci se statistikami o nezaměstnanosti.“ (Mizen, 1995: 78).

Etnické menšiny byly také stíženy recesí, zvláště obtížnou pozici měli mladí lidé menšinového původu. Velká Británie zažila baby boom později, až v sedmdesátých letech (Petersen a Mortimer, 1994: 118), k populačnímu růstu přispělo i spojování rodin, které se odehrávalo od poloviny šedesátých let, v sedmdesátých letech tak přichází na svět tzv. druhá generace. Tito lidé byli stíženi nezaměstnaností také díky své geografické koncentraci v oblastech s těžkým a textilním průmyslem³⁸, který v osmdesátých letech zažíval vleklou krizi. Studie citované Kennethem ukazují, že mladí lidé z „druhé generace“ imigrantů sice z počátku profitovali z absolvování pracovního tréninku, ale jen krátkodobě, navíc si volili daleko častěji typy praxe, která měla horší praktické uplatnění, než si volili jejich bílí kolegové. (Kenneth, 1995: 74). S neuspokojivou hospodářskou situací a nelepšící se situací pro mladé lidi je spojena i radikalizace této skupiny, která často odsuzovala nepřímou diskriminaci ze strany policie³⁹. Rasové nepokoje v roce 1981 v Brixtonu a Toxteth, také o čtyři roky později v Brixtonu a Tottenhamu, kde je vysoký podíl etnických menšin, byly inspirovány „bojem“ mladých nezaměstnaných radikálů proti polici.

Zpráva o budoucnosti multi-etnické Británie uvádí, že za období, kdy vládla konzervativní strana, výrazně se zvýšil počet lidí pod hranicí chudoby z pěti na čtrnáct

³⁷ Velká Británie neměla až do roku 1999 stanovenou minimální mzdu, systém, kdy o mzdách v jednotlivých odvětvích vyjednávali tzv. „Wage Councils“ byl v osmdesátých letech omezen. V roce 1986 byly z jejich pravomoci vyjmuty osoby mladší 21 let, v roce 1993 byly zrušeny zcela. V roce 1989 byla zrušena i předchozí omezení týkající se práce 16-18 ti letých. Po nástupu Labouristů, Velká Británie přijala evropskou direktivu omezující práci osob mladších 18 let a zákon o minimální mzdě (1999), který však odstupňoval výši minimální mzdy podle věku. £5.05 za hodinu pro osoby starší 22 let, £4.25 za hodinu pro osoby starší 22 let, které pracují jako stážisté v rámci školících programů, £4.25 za hodinu pro osoby ve věku 18 až 21 let a £3.00 za hodinu pro osoby ve věku 16 až 17 let. Zdroj: Department of Trade and Industry: <http://www.dti.gov.uk/er/nmw/> (staženo dne 17.3.2006)

³⁸Viz: BBC: *An immigration map of Britain*, on line (16.3.2006)

http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/uk/05/born_abroad/around_britain/html/overview.stm

³⁹ Race Relations Act z roku 1976 o nepřímé diskriminaci se nevztahoval na aktivity policie. Policie využívala techniky stop-and-search (náhodných kontrol) u osob, které byly podezřelé z kriminální činnosti, což byly výrazně častěji právě etnické menšiny. Viz: BBC (5.4.2006): *The Legacy of the Brixton riots*, on line http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4854556.stm (11.5.2006)

milionů lidí, z nichž většina jsou staří lidé, Antilané, Bangladéšané, Pákistánci a Irové. (The Parekh Report, 2000: 77). Nezaměstnanost etnických menšin je dlouhodobě dvojnásobná oproti celkové nezaměstnanosti, ale liší se podle původu etnických menšin. (Cabinet Office report, 2003: 24). Obecně lze říct, že Indové a Číňané jsou úspěšnější než Pákistánci, Bangladéšané a Antilané. První dvě jmenované skupiny mají lepší průměrné výsledky ve zkoušce GCSE než bílí spolužáci, i míra jejich nezaměstnanosti se v druhé polovině devadesátých let velmi přiblížila hodnotám bílé populace, tento trend začal již počátkem devadesátých let. Výsledky a chudoba zbylých třech skupin se sice lepší, ale nedostatečně. I přes to, že v ukazatelích nezaměstnanosti mají etnické menšiny horší výsledky než bílí Britové, jejich účast na vládních programech je mnohem nižší. Podle vládní zprávy (Cabinet Office report, 2003: 66), malé a střední podniky, které vlastní příslušníci etnických menšin, využívají mnohem méně business poradenství (*Small Business Service*), než ty, jejichž majitelé jsou bílí Britové. Přitom podle Bank of England (1999)⁴⁰ 10 % začínajících podnikatelů tvoří etnické menšiny, ačkoliv jejich podíl na celkové populaci je 7,9 %.

Citovaná vládní zpráva podtrhuje důležitost hospodářské integrace etnických menšin jako základní kámen pro dosažení harmonického soužití (Cabinet Office Report, 2003: 48)⁴¹, proto jsem se v této části zaměřila hlavně na tento aspekt část integrační politiky. Je těžké zodpovědět otázku, proč se od sebe liší výsledky jednotlivých etnických menšin. Kromě odlišných studijních výsledků, které mají souvislost i se socioekonomickým statusem rodiny, vliv má například odlišný hodnotový systém. V případě Číňanů je to podnikatelský duch a velká důležitost studia, naopak Antilané, zvláště mužská část, si vyvinula „negativní identitu“ vůči škole a vzdělávacím strukturám (Petersen a Mortimer, 1994: 16), která je živena rasismem učitelů, kteří se na černošské děti dívají a priori jako na „problém“⁴² (Pilkington 2003:154).

⁴⁰Citováno podle: Business in the Community: *Ethnic minority entrepreneurship in the UK*, str.6., on line: http://www.bitc.org.uk/resources/publications/bme_entrepreneur.html, (20.3.2006)

⁴¹ „The differences in the labour market achievements of ethnic minority groups as compared with Whites matter, not only to individuals from these groups, but to the economy and society as a whole. Unless fresh action is taken, the labour market position of certain “at-risk” groups is likely to worsen, potentially reinforcing social and other divisions and alienating the most disadvantaged groups“ citováno z: Cabinet Office Report, 2003, s. 48

⁴² Přesně: „the myth of an African Caribbean challenge“, Gillborn, David (1990): *Race, Ethnicity and Education: Teaching and Learning in Multi-ethnic Schools*, Routledge, citováno podle: Pilkington, 2003, s. 154

4. Francie

4.1 Léta sedmdesátá: pokusy o řešení zprava (1974-1981)

V první polovině sedmdesátých let ropná krize razantně zbrzdila francouzskou ekonomiku, a hospodářský otřes doplnil společenský z léta 1968. Prudké zvýšení cen ropy uskutečněné kartelem OPEC ovlivnilo nejen průmyslovou produkci a dosavadní výrobní postupy, ale i imigrační politiku, která byla s hospodářskými zájmy úzce svázána. Jak bylo uvedeno v úvodní kapitole, imigrace v poválečných letech hospodářského boomu sloužila jako zdroj levné pracovní síly, síly s vysokou fluktuací a mobilitou, převážně nízké kvalifikovaných mužů. Zvláště kritika zleva upozorňovala na fakt, že přítomnost imigrantů udržovala mzdy v manuálních oborech nízko, ale nutno dodat, že tím se zvyšovala konkurenceschopnost některých odvětví.

S počátkem sedmdesátých let dochází k omezení imigrace v mnoha evropských zemích; trend započala Velká Británie v roce 1962, Francie se k „dočasnému“ zastavení odhodlala v červenci 1974, rok po rasových nepokojích v Marseille. Francie na jaře téhož roku volila nového presidenta, v nichž zvítězil pravicový kandidát Valéry Giscard d'Estaing. Po nástupu do funkce vytvořil v létě 1974 nový úřad *Secrétariat d'Etat aux Travailleurs immigrés*, který měl řešit tíživou sociální situaci imigrantů. První předseda této organizace André Postel-Vinay, ale nebyl schopen přesvědčit pravicovou vládu o nutnosti masivní výstavby sociálního bydlení požadující státní investice, proto již po měsíci odstoupil a byl nahrazen Paulem Dijoudem (1974-1977).

Právě v této době se začínají rozvíjet politické akce imigrantů a také formovat názory politických stran na jejich přítomnost a řešení situace. Pro toto desetiletí je také typické časté střídání vládní strategie, které nastíním na následujících stránkách. Od sebe odlišné koncepce měla nejen pravice a levice, ale i jednotliví premiéři. Počáteční fázi Giscardova presidentství je možné charakterizovat jako relativně liberální politiku, která se zaměřovala na zlepšování sociálních podmínek. Valéry Giscard prohlásil ve svém projevu na setkání ministrů: „...*francouzská solidarita se musí rozšířit i na zde pracující cizince, protože přispívají k národní produkci a rozvoji této země.*“ (Giscard d'Estaing, 1974). Již v roce 1972 byla imigrantům přiznána stejná sociální práva, díky nimž mohli volit do podnikových rad (*Comités d'entreprise*), ve stejné době byl

rasismus uznán protizákonným o tři roky později přistěhovalci získali právo na odborovou reprezentaci. Vláda se také snažila, v rámci francouzských možností, zajistit i kulturní pluralitu tím, že podporovala výuku jazyků zemí, z nichž imigranti pocházeli, vznikají také televizní programy o jejich kulturách.

Ekonomická situace se v sedmdesátých letech, oproti poválečnému období, zcela obrátila, nyní nabídka nekvalifikované pracovní síly ze strany imigrantů převyšovala poptávku průmyslníků. Těžký a těžební průmysl, který byl jejich největším zaměstnavatelem, zažíval těžké chvíle, proto Paul Dijoud potvrdil platnost restrikcí. Důsledkem zákona z roku 1974 byla v tomto roce poprvé imigrace členů rodin početně vyšší, než ekonomicky aktivních osob. (Tapinos, 1975)⁴³. Roste také nelegální imigrace, a i přes znemožnění slučování rodin⁴⁴, vzrostl za pouhý rok, mezi lety 1975-76 podíl imigrantů na celkové populaci z 7 % na 7,7%, z nichž tři čtvrtiny tvořili dělníci. (Wihtol de Wenden, 1988: 199 a 224).

V roce 1977 se premiérem stal Raymond Barré a Lionel Stoléru (1977-1981) nahradil Paula Dijouda. Personální změnou by zahájena i změna koncepční. Předchozí důraz na sociální otázku a integraci byl nahrazen tvrdší politikou podpory návratu imigrantů do země původu. Byla odsouhlasena v Evropě jedinečná finanční podpora pro návrat, tzv. „*aide au retour*“, která činila 10 000 F, kterou odcházející obdrželi výměnou za povolení k pobytu a sociální podporu. Dávky ale byly většinou vyšší než nabízená suma, navíc ekonomická prosperita koncem sedmdesátých let nemotivovala k odchodu (Wihtol de Wenden, 1988: 227). Této prioritě také odpovídala koncepce *insertion*, která podporovala určitou míru kulturní plurality, která měla usnadnit imigrantům hladký návrat do jejich země původu. „*Aide au retour*“ byla směřovaná hlavně pro tzv. *beurs*⁴⁵, ale nesetkala u nich s velkým úspěchem. Nejvíce ji využili Portugalci (40% ochozích) a Španělé (19% ochozích), kteří se vraceli domů, po té co padly diktatury v jejich rodných zemích, Alžířané činili jen 9 %. V otázce řešení „alžírského problému“ Francie využila jiného naskýtajícího se prostředku. Bylo jím desáté výročí francouzsko-alžírské smlouvy (1968), a z toho plynoucí fakt, že povolení

⁴³ Tapinos, Georges: L'Immigration étrangère en France 1946-1973; v Cahier de l'INED 71/1975, citováno podle Wihtol de Wenden, 1988, s. 195.

⁴⁴ nařízení v roce 1978 uznal Conseil d'Etat neplatným

⁴⁵ „*Beur*“ znamená ve verlanu (vyslovování slov pozpátku) „*Arabe*“. Toto označení již zcela přešlo do běžné Francouzštiny jako označení pro imigranty pocházející z Maghrebu žijící ve Francii. Zatímco označení „*Arabe*“ nebo „*immigrant*“ je vnímáno negativně, „*beur*“ nikoliv.

k pobytu udělované na pět, resp. deset let mělo právě vypršet. President Giscard donutil Alžírsko k jednání pod pohrůzkou neprodloužení víz, náhlý přísun velkého množství lidí zpět do Alžírska by pak mohl ohrozit stabilitu země. Po dlouhých jednání byla smlouva uzavřena v roce 1980. Byla potvrzena dobrovolnost rozhodnutí k odchodu, což před tím nebylo jednoznačné. Francie se také zavázala platit rekvalifikační kurzy a podporu k reintegraci („*aide à la réinsertion*“) navrátilcům do Alžírska.

Feminizace imigrace a usazování jednotlivých rodin ve Francii, které v masivní míře zahájilo zastavení pracovní imigrace v roce 1974, kladlo vyšší nároky na ubytování a sociální podporu. Rodinám již nepostačovalo bydlení ve skromných ubytovnách. S příchodem rodinných příslušníků a dětí narozených již na francouzském území, bylo nutné přiznat, že předpoklad dočasného trvání jejich přítomnosti byl jen iluzí. Uzavřením hranic i sami zahraniční dělníci přišli o „sen návratu do vlasti“ (*le mythe du retour*) a začali se více orientovat na zlepšení svých životních podmínek ve Francii. Proto již od konce šedesátých let a hlavně v sedmdesátých letech můžeme pozorovat častější nepokoje, jichž se imigranti aktivně účastní. Do první poloviny jsou tyto akce hlavně pod vedením Portugalců, po pádu diktatury jejich zájem o politické dění ve Francii ochabl a „vedení“ se ujala druhá nejpočetnější skupina, Alžířané. Stejně jako ve Velké Británii imigranti se nejprve projevovali v tzv. *conflits industriels*, tj. stávky za zlepšení pracovních podmínek. (např. Renault 1975), a s rostoucí razancí také za zlepšení ubytovacích podmínek (Saint-Denis, 1971, Pennaroya 1972, Sonacotra 1976-1980)⁴⁶. Kvůli přitvrzení přístupu k nelegálním imigrantům v roce 1972, se na scénu také přichází, hnutí „přistěhovalců bez dokladů“ (*sans-papiers*), kteří se snažili hladovkou získat povolení k pobytu, nebo těch, kteří protestovali proti jejich vypovězení ze země. Stupňuje se i politická angažovanost imigrantů, kteří protestují proti zákonům týkající se ztížených podmínek pro spojování rodin (*Loi Barré-Bonnet*), další hnutí požaduje právo zakládat asociace nebo volební právo ve volbách do městských zastupitelstev.

Rovné postavení v oblasti sociálních práv, které postupně imigranti získávali, bylo v protikladu s jejich postavením na poli politickém, které bylo některými vnímáno, jako diskriminační. Stejně tak i koncepce „právo na odlišnost“ (*le droit à la difference*) mírně propagovaného za Dijaudova předsednictví je pro Francii nezvyklý koncept.

⁴⁶ Zancarini-Fournel, Michelle: La question immigrée après 68, v *Plein Droit* n° 53-54, březen 2002, zdroj on-line: <http://www.gisti.org/doc/plein-droit/53-54/question.html> (staženo dne 25.4.2006)

Francouzský integrační model, zjednodušeně řečeno, je založen na představě jednoho národa, který je skrze volební účast je suverénem. Stát je řízen aktivní účastí lidu při volbách a na politických debatách, ale zároveň by neměl být řízen jen zájmem většiny, ale dbát o blaho všech i slabých jednotlivců. Volební právo je pro Francii klíč k politické aktivitě a k řízení státu, proto je považované za nejvyšší privilegium získané spolu s občanstvím. Přiznat tedy imigrantům (bez občanství) volební právo, byť jen ve volbách do městských zastupitelstev, jak navrhovala PS, by tedy bylo podkopání celé francouzské integrační koncepce „*de l'immigré au citoyen*“ (přeměna z imigranta v občana). Francie patří mezi země s poměrně liberálním přístupem k udělování občanství, ale zato od svých „nových občanů“ požadovala rychlé přizpůsobení se francouzské kultuře, zvykům a jazyku. Přijetím jednotné a jedinečné francouzské kultury a hodnot Velké Revoluce se měli brzy „přetavit“ ve Francouze (*le creuset français*), a asimilovat se. Výstižně tuto situaci vyjadřuje citace z knihy Stephena Castlese a Alastaira Davidsona: „*Republikánský integrační model fungoval do té doby, dokud byla většina společnosti ochotná asimilovat menšinu a ekonomika byla schopná všem poskytnout dostatečnou míru sociální integrace. Ale jak dobře se republikánský model vypořádal s globalizací a imigrací Jiných?*“ (Castles a Davidson, 2000)⁴⁷

Rovnost (*égalité*), hodnota oslavovaná od Velké Revoluce, znemožňuje Francii uznat specifické zájmy komunit (náboženských, etnických, sexuálních), je to pojistka zachování rovnosti všech občanů před zákonem, a státem. Požadavek rovnosti přístupu státu se tak odrazil i v „barvosleposti“ francouzských statistik, které nevyhodnocují údaje podle původu nebo náboženství. Od konce sedmdesátých let můžeme „*diskuzi o imigraci vnímat jako debatu o koncepci francouzského národního státu.*“ (Freedman, 2004: 9). Jak dodává již několikrát citovaná Wihtol de Wenden „imigranti se pouhou svojí přítomností stali jádrem (*enjeu*) debat politických stran a tématem pro nově vznikající asociace.“⁴⁸ Tento trend je čím dále, tím více zřetelný, čím více se blížíme po časové ose do přítomnosti.

⁴⁷ „*The republican model worked well as long as the dominant group was willing to assimilate others, and the economy was able to provide a reasonable level of social integration to all. But how well has the republican model coped with globalization and the immigration of the Other?*“ v: Castles, Stephen, Davidson, Alastair (2000): *Citizenship and Migration. Globalization and the Politics of Belonging*, London: Macmillan Press. Citováno podle Freedman, 2004, s. 28

⁴⁸ „*Leur présence dans la commune les fait apparaître à la fois comme objet et enjeu politique du discours partisan et comme terrain de politisation pour de nouveaux acteurs à travers le mouvement associatif.*“ Wihtol de Wenden, 1988, s. 256.

4. Francie

4.2 Léta osmdesátá: Francie a multikulturalismus (1981-1993)

Po dlouhém pravicovém období byl v roce 1981 zvolen prezidentem socialistický kandidát François Mitterand, který v mnoha ohledech změnil tvář Francie. Tento rok přinesl zemětřesení ve více aspektech politiky, ale protože účelem této práce je imigrační politika, zaměřím se proto jen na ni. S předchozí vládou byl přístup levice shodný v tom, že ani socialisté neuvažovali o obnovení masové pracovní imigrace, či zjemnění hraniční kontroly. I přes to, že většina imigrantů levici podporovala, volební právo v místních volbách jim nebylo přiznáno, na poli sociálním nadále pokračovala i politika začleňování do společnosti z předchozích let (*insertion*). V čem se tedy odlišuje levicová politika od pravicových předchůdců? V této kapitole budu hovořit o konceptu levice, v období vlády levicových premiérů (1981-1993) přerušeném dvouletým pravicovým intermezem kohabitace Françoise Mitteranda s Jacquesem Chiracem.

Ministerský tajemník pro problematiku imigrantů (*Secrétaire d'État auprès du ministre de la solidarité nationale, chargé des immigrés*) Lionel Stoléro byl nahrazen Françoisem Autainem (1981-1983) posléze vystřídáným Georginou Dufoix (1983-1984). Oba prosazovali multikulturní přístup práva na odlišnost, „*droit à la différence*“ inspirovaný politikou Velké Británie.

Asi nejvýraznějším krokem, ke kterému se levicová vláda odhodlala, byla masivní legalizace pobytu 140 tisíc lidí, kteří prokázali, že ve Francii pobývali již před 1. lednem 1981 a že mají stálé zaměstnání. Legalizace v menší míře využívaly i předchozí vlády, například k řešení požadavků stávkujících osob bez povolení k pobytu, ale k plošné legalizaci se neodhodlaly. Důvodem, krom preference „politiky návratu“, byla oprávněná obava, že tento krok bude mít tzv. „nasávací efekt“, tedy povede k zatraktivnění Francie pro potencionální nelegální přistěhovalce. Většina, 80% legalizovaných osob pocházelo z Turecka, Maghrebu, Portugalska a černé Afriky. (Wihtol de Wenden, 1988:301) Plošná legalizace proběhla v podobném rozsahu také v letech 1991 a 1997, všechny uskutečněné levicovými kabinetem. Zároveň ale vláda

přítvrdila hraniční kontrolu a byla potvrzena platnost sporného *Loi Barré-Bonnet*.⁴⁹ Z oblasti sociálních práv byl zjednodušeno slučování rodin, a již nedocházelo k vyhošťování mladistvých. „*Aide au retour*“ byla socialistickou vládou upozaděna, naopak bylo potvrzeno „Právo zůstat“. To doplnily zintenzivněné integračními programy (*insertion*), jako například speciální vzdělávací program tzv. ZEP (*Zones d'Education Prioritaires*), pro zanedbané, sociálně slabé oblasti.

Významnou změnou roku 1981 z oblasti politických práv bylo přiznání práva cizincům zakládat asociace (*Loi du 9. octobre 1981*) podle *Loi 1901*. Doposavad to bylo možné, ale jen se souhlasem Ministerstva vnitra. Zakládání asociací mělo být dostatečnou náhradkou za slíbené a nesplněné právo volit do městských zastupitelstev. Proti slibu vyvstala nechuť PCF, toho času koaličního partnera PS, která se obávala rostoucího vlivu cizinců, jejichž zájmy konkurovaly zájmu jejich voličů. Postupem času, jak rostou preference FN, je čím dále tím méně možné tento předvolební slib splnit.

V první polovině osmdesátých let, s vzrůstající silou druhé generace imigrantů, je také možné pozorovat jejich rostoucí politickou mobilizaci. Enormní růst počtu asociací⁵⁰ díky zákonu z října 1981 umožnil imigrantům vytvořit nejen své „domácí“ asociace, které podporovaly jejich jazyk, kulturu, náboženství a komunitní život, ale i bojovat proti diskriminaci a rasismu. Příkladem může být pochod proti rasismu z Marseille do Paříže, tzv. „*Marche des Beurs*“ v roce 1983, o rok později „*Convergence*“, nebo *SOS Racisme* v roce 1985. Jedním z důvodů znásobení aktivit těchto asociací byl i úspěch extrémně pravicové Národní Fronty.

4.3 Fenomén Národní Fronty, (FN)

Multikulturní politika levicové vlády vtělená v hesle „právo na odlišnost“ (*droit à la difference*) a výše zmíněné kroky, které vláda podnikla vstříc imigrantům, podle Petera Davise výrazně přispěla k růstu extrémní pravice. Dalším důvodem byl i neúspěch levice změnit ekonomickou situaci a nezaměstnanost, která se v roce 1983 vyšplhala na

⁴⁹ Tento zákon, který dříve vyvolal demonstrace, požadoval pro vstup do země krom potřebných dokumentů i finanční rezervy.

⁵⁰ Odhaduje se, že jich je asi 4200, z toho nejvíce portugalských (940), maghrebských (850) a italských (500). V: Wihtol de Wenden, 1988, s. 363

8 %⁵¹. Po úspěchu v Dreux během místních voleb v roce 1983, při nichž získali manželé Stirboisovi 12,6% resp. 9,5% hlasů⁵², se tématu „*insecurité*“ ujímají i pravicové strany UDF a RPR. „*Insecurité*“, slovo značící nebezpečnou směs rostoucí kriminality a strachu z imigrantů, je slovo vytvořené FN. (Davies, 2002:139). Úspěch z Dreux zahájil strmý vzestup doposud okrajové strany, která se během prvního desetiletí své existence zmítala ve vnitřních rozporech mezi několika směry, z nichž byla FN vytvořena. Nakonec se prosadil, na původní poměry FN umírněnější, Jean-Maria Le Pen⁵³. Další úspěch FN zaznamenala v létě 1984 ve volbách do Evropského parlamentu; jen se potvrdily rostoucí preference FN, když strana získala skoro 11 % hlasů. Od těchto voleb Le Pen působil deset let v Evropském parlamentu. O rok později v parlamentních volbách dosahuje strana výsledku 9,7%. Čím je možné tento úspěch vysvětlit?

Shrnutí Paula Hainswortha mi připadá trefné, „*v roce 1984 byla FN ta správná strana na pravém místě a ve správný čas.*“⁵⁴ Je třeba také dodat, že v roce 1986 došlo k volební reformě, a nově zavedený proporční systém byl příznivý malým stranám. Kromě volební matematiky by se s nadsázkou dalo říct že FN, využila „díry na trhu“. Rostoucí nespokojenost s dlouhodobým ekonomickým útlumem a vysokou nezaměstnaností, kriminalitou bylo snadné najít viníka této mizérie. Také relativně liberální politika levice vůči imigrantům byla vhodnou půdou pro nesnášenlivý populismus založený na heslech o ohrožení francouzské kultury invazí imigrantů a nelegálních přistěhovalců. Dalším vděčným tématem byla bezpečnost. Tato hesla se ujala hlavně v oblastech s vyšším počtem imigrantů a tzv. *pieds-noirs*. Národní Fronta rozdělila Francii na dvě části: na industriální východ a rurální západ oddělený spojnicí Le Havre-Valence-Toulouse, od níž na východ je podpora FN daleko vyšší než na západ. (Winock, 1998: 164). Populismus měl také větší dopad na městské obyvatelstvo, protože pro ně je pocit „*insecurité*“ intenzivnější než v rurálních oblastech. Voličskou

⁵¹ Podle La France Diplomatie, *The French economy over the last half century*, on line. http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france_159/discovering-france_2005/france-from-to-z_1978/economy_1981/the-french-economy-over-the-last-half-century_1419.html#sommaire_1 (dne 27.4.2006)

⁵² Podle Winock a kol., 1993, v překladu Petrová a Formánek, 1998, s. 159.

⁵³ Le Pen je osoba s dlouhou zkušeností v politice, v padesátých letech byl zvolen do parlamentu za poujadistické uskupení UDCA (11,6% hlasů), jehož některé myšlenky přenesl i do FN. V presidentských volbách 1965 vedl kampani kandidáta extrémní pravice Tixier-Vignancourta (v prvním kole 5,2%)

⁵⁴ „*By 1984, the Front National was very much the right party in the right place at the right time.*“ Hainsworth, Paul (1994): *The Extreme right in Europe and the USA*, London: Pinter. Citováno podle: Davies, 2002, s. 134

obec tvořili z 50 % dělníci a FN měla vyšší popularitu mezi mladými lidmi. Jako nejdůležitější problém tito lidé pocítovali právě přistěhovalectví a kriminalitu. (Winock, 1998: 166) Z imigrace a kriminality se tedy stalo téma vysokého voličského potenciálu, kterého využívala i demokratická pravice, jak dokazuje následující citát, pronesený dlouholetým starostou Toulonu, Maurice Arreckxem (UDF): „*Jako zvoleného politika, je mojí povinností říkat to, co si sice všichni myslí, ale neodvažují se říct to nahlas. Francie má, a musí si nadále zachovat, dlouhou tradici otevřených dveří, ale není její rolí být útočištěm nezaměstnaných z Evropy a Afriky. Naše země se stala odkladištěm, kde se nahromadili revolucionáři, delikventi a anarchisti všeho druhu. Těch se musíme zbavit.*“⁵⁵

Nárůst preferencí extrémní pravice je příčinou i následkem politizace imigrační problematiky, která byla dlouhou dobu otázkou ekonomickou, posléze sociální. Do sociální sféry přešla, když se ekonomické opodstatnění jejich bytí ve Francii vyčerpalo. Předmětem politických sporů a volebních hesel se stala kvůli neúspěchu na poli sociálním. Francii se nepodařilo dosáhnout zlepšení jejich situace ani smíření s většinovou společností. V polovině osmdesátých let, bylo jasné, že francouzský integrační stroj se začíná zadržovat, poslední instancí, která zbývala byla oblast filozofická.

4.4 Pravicové intermezzo (1986-1988)

V roce 1986 byl premiérem podruhé jmenován Jacques Chirac, dva roky jeho vlády spolu se socialistickým prezidentem jsou označovány jako první kohabitace. Za tyto dva roky, se imigrační politika posunula doprava, pod vlivem popularity FN byly demokratickou pravicí přijaty některé principy, které hlásala FN. Příkladem může být zákon *Pasqua-Pandraut* z roku 1986, který ztížil podmínky ke vstupu a pobytu cizinců na území Francie, dále ministr vnitra Charles Pasqua posílil pravomoci policie a kontrolu na hranicích. Nejvýznamnější změnou, byla zamýšlená reforma *Code de la Nationalité*, která by prodloužila čekací lhůtu pro získání občanství po uzavření sňatku,

⁵⁵ „*As an elected politician it is my duty to say what everybody is thinking to themselves but does not dare to say. France has, and must preserve, a great tradition of welcome, but she does not have the vocation of being the refuge of the unemployed of Europe and Africa. Our country has become a dustbin where revolutionaries, delinquents and anarchists of every sort have collected. We must get rid of them.*“ Maurice Arreckx, starosta Toulonu, Express 28.1.1983, citováno podle Freedman, Jane (2004): *Immigration and insecurity in France, critical security series*. Aldershot: Ashgate, str.40

a také by potomci cizinců narození ve Francii nezískali automaticky občanství, jako doposud, ale museli by po dosažení plnoletosti deklarovat, že se *chtějí* stát občany Francie⁵⁶. Tato snaha je další důkaz o vlivu FN na francouzskou politickou scénu. „...*francouzské občanství mohou získat ti cizinci a jejich děti, kteří si se o něho ucházejí, jsou ho hodni a vzdají se svého původního*“ *“a dále “proto bude ius sanguinis (občanství na základě původu) hodnověrnější než ius soli (občanství na základě narození na území).“ (Le Gallou, 1988)*⁵⁷, spoluzakladatel pravicového think-tangu *Club de l'Horloge*. Avšak *Commission de la Nationalité*, ustavená v roce 1987, nedoporučila reformu *Code de la Nationalité* tak, jak ji navrhovala FN, protože by se tak přerušila dlouhá tradice *ius soli* ve francouzském právu. Po znovuzvolení socialistické vlády byla reforma odložena a *Loi Pasqua I.* zrušen.

4.5 Pět let tří levicových premiérů a výzva islámu (1988-1993)

Za pravicové vlády byl obnoven dvoukolový většinový volební systém, který měl znemožnit extrémní pravici získat křesla v parlamentu, což se také povedlo. FN, i přes 9,6 %⁵⁸ podporu získala jen jedno křeslo, a navíc ve volbách celkově zvítězila levice. V presidentských volbách, korunovaných opětovným zvolením Mitteranda, dosáhl Le Pen vysokého skóre 14,4%⁵⁹. Někteří autoři např. James Hollifield (Hollifield, 1997) nebo Peter Davies (Davies: 2002:139) tvrdí, že FN je stranou jednoho tématu, i když je možné s tímto tvrzením nesouhlasit, je nesporné, že hlavní téma FN, imigrace, má ve Francii dlouhodobý kapitál.

Koncem osmdesátých let je možné říci, že problematika integrace vážně ohrožovala republikánskou koncepci, přerostla i do roviny filozofické. Sestavením *Commission de la Nationalité* (1987-1988), „tzv. komise moudrých“, tedy vědců a specialistů v oblasti, a dále založení instituce *Haut Conseil à l'Intégration* (1990-1993) toto tvrzení potvrzuje. Největší výzvou pro republikánský model je přítomnost islámu. K další

⁵⁶ Tento zákon by se ale netýkal mladých pocházející z alžírských rodin, protože jako děti narozené ve Francii, rodičům také narozených ve Francii (před 1962) se u nich uplatňoval „double droit de soil“.

⁵⁷ „...*peuvent devenir français les étrangers ou les enfants d'étrangers qui le sollicitent, qui le méritent et qui renoncent à leur nationalité d'origine.*“ A dále „*Le droit du sang serail donc plus authentique que le droit du sol*“ v Le Gallou, Jean-Yves a Jalkh, Jean-François (1987): *Etre français, cela se mérite*, Paris: Albatros, citováno podle Wihtol de Wenden, 1988, s. 374

⁵⁸Podle Election Politique on line: <http://www.election-politique.com/images/tableaux/leg1988maxi01t.jpg> (dne 28.4. 2006)

⁵⁹ Podle Election Politique on line: <http://www.election-politique.com/pres1988.php> (dne 28.4. 2006)

komplikací byl pád komunismu a válka v Alžírsku, obojí spojené se zvýšeným náporům na francouzské hranice. Do třetice, na poli evropské integrace, spěla Evropská společenství pod Delorsovou taktovkou k dalšímu výraznému kroku, přeměnu na Evropskou Unii. Co bylo ale z hlediska domácí imigrační politiky důležitější, byla Schengenská smlouva o zrušení vnitřních hranic, harmonizaci vízové a imigrační politiky podepsaná v roce 1985, která vstoupila v platnost až o deset let později.

Ještě ve svém díle z roku 1988 Catherine Wihtol de Wenden, v souvislosti se stávkami v automobilovém průmyslu, píše o islámu ve Francii jako o „klidné síle“: „*Lidový, sekularizovaný islám imigrantů z Maghrebu, který ve věku imigrace není nic víc než forma „klidné síly“, či „z pohodlného islámu“ vyznávaného postaršími unavenými imigranty, kteří žádají místo pro modlitbu. To je jen projev toho, že se návratem k víře se stahují do soukromé, rodinné sféry, ...mimo sociální bojiště, mimo veškeré násilnosti.*“⁶⁰

O rok později, na podzim 1989, případ tří muslimských dívek, které odmítly ve škole sejmout muslimský šátek, *hidžáb*, vyvolal vášnivé spory. Strach z jinakosti vyvěřel na povrch, signifikantní je i fakt, že imigrace se stala druhým nejzávažnějším problémem Francie, po nezaměstnanosti. (Freedman, 2004:133)⁶¹ Většina lidí v přítomnosti třech dívek v muslimském šátku ve škole spatřovala flagrantní porušení pravidel. Pravidel sekulárního školství (*laïcité*), které bylo po celé století tavícím kotlem imigrantů, resp. jejich dětí, kde jim školní výukou byly vštěpovány francouzské hodnoty a kultura a nyní byl mávnutím šátku tento kotel ohrožen. V otevřeném dopise pěti intelektuálů zveřejněném v týdeníku *Le Nouvel Observateur*, se autoři táží, zda se budoucnosti „*bude na dvousté výročí revoluce nahlížet jako na Mnichov republikánských škol.*“⁶² Z vyjádření vlády a *Conseil d'Etat* vyplynulo, že nošení muslimského šátku není přímo protizákonné, ale právo na rozhodnutí bylo ponecháno samotným ředitelům škol. Ti měli pravomoc nošení ostentativních symbolů zakázat,

⁶⁰ „*L'islam populaire maghrebin laïcisé, de surcroît en situation d'immigration, n'étant qu'une sorte de „force tranquille“, d'„islam pépère“ pratiqué par des ouvriers agés, usés par l'immigration, qui revendiquent des lieux de culte et cherchent à travers le retour à la prière un repli sur une communauté qui tend à recréer une ambiance familiale...en dehors du champ social à l'extérieur et des agressions qui en découlent.*“ Ve: Wihtol de Wenden, 1988, s. 359-360.

⁶¹ V listopadu 1989, oproti osmému místu, které imigrace zabírala o dva měsíce dříve.V: Freedman, 2004, s. 133

⁶² „*The future will tell whether the bicentenary of the Revolution will have seen the Munich of the Republican schools.*“ *Le Nouvel Observateur*, 2.11.1989. Citováno podle: Freedman, 2004, s. 132

pokud by to ohrožovalo pořádek ve škole. „Šátková aféra“ (*L'affaire du foulard*), však nejasným stanoviskem nebyla vyřešena, a jako stuha vine po celá devadesátá léta. Až Stasiho komise, která pracovala v druhé polovině roku 2003 určila, že ostentativní náboženské symboly do školy nepatří. Mezi tím došlo k celospolečenské debatě o této problematice. Feministická hnutí v šátku viděla ztělesnění útlaku žen v muslimské společnosti a do boje proti šátku se zapojil i jinak apolitický časopis Elle. V této souvislosti je zajímavý výzkum provedený Francoise Gaspard a Faradem Khosrowkhavara. Z jejich rozhovorů s muslimskými ženami vyplynulo, že nošení šátku není znak útlaku ze strany mužské části rodiny, jak zněl populární názor v té době, ale výraz identity a svobody. (Gaspard, Khosrowkhavar, 1995)⁶³ Jiný pohled, řekněme „koloniální“, viděl v šátku symbol zpátečnictví islámu, které nepatří do moderní francouzské společnosti, proto je třeba z něj ženy osvobodit.

„*L'affaire du foulard*“ byl vodou na mlýn extrémní pravice. V Dreux, opět zvítězila Marie-France Stirbois za FN, s jasným volebním heslem: „Ne šátkům ve škole, ne měšitám!“, které jí v druhém kole přineslo přes 61,3% hlasů (Winock, 1998: 181). FN těžila z obecného strachu z islámu, který zvyklostmi nezapadal do sekulárního státu, kde se linie politická a náboženská nestýkají. Například Michel Winock v rozhovoru v roce 1989 napsal „*Náboženské komunity by vytvořily samosprávná náboženská ghetta, jakýsi stát ve státě, a to povede k další segregaci ve jménu práva na odlišnost. Muslimové musí udělat stejný ústupek jako učinili v minulosti křesťané.*“ (Winock, *L'événement du jeudi*, 1989)⁶⁴. Ale není spíš ten „ústupek“, který odsouvá náboženské komunity do ústraní, co je příčinou radikalizace islámu? Nebo je to „... *spíš nerovnost, diskriminace, ghetta a nezaměstnanost, které, když přijde na reformu, jsou tak často opomenuty?*“ (Le Monde Diplomatique, 2002)⁶⁵ Zaměňování pojmů *rovnost* a *uniformita* v republikánském konceptu národa je příčinou stále trvající zdrženlivosti francouzského státu k pluralismu. (Cole, Le Galès, Levy 2005: 13). Uvedené citáty

⁶³ Gaspard, Francoise a Khosrowkhavar, Farhad (1995): *Le foulard et la République*. Paris: Editions de la découverte. Citováno podle Freedman, 2004, s. 139

⁶⁴ „*Religious communities would constitute religious ghettos with self governance, state within state, and it will lead to further segregation in name of difference. Muslims have to do the same concession that the Catholicism have to do in the past.*“ *L'événement du jeudi*, 9. 11. 1989, citován překlad podle: Freedman, 2004, s. 140

⁶⁵ „*Is it a few dozen girls wearing headscarves in schools who are threatening the Republican pact? Or is it the inequalities, discrimination, ghettos or unemployment, that are so often ignored when it comes to reform?*“ *Le Monde Diplomatique*, June 2002, citace a překlad podle Freedman, 2004, s. 137

značí pestrost názorů o této problematice. Podrobněji bych se jí chtěla zabývat v kapitole 5.

4. Francie

4.6 Pravicová politika v devadesátých letech (1993-1997)

Na podzim 1992 těsnou většinou hlasů prošla referendem Maastrichtská smlouva a francouzská vize Evropy, která dominovala integraci po osmdesátá léta, je poprvé výrazně ohrožena výsledkem lidového hlasování ve vlastní zemi. (Startin 2005)⁶⁶. Ve volbách na jaře příštího roku, pohodlně zvítězila pravice, v kontextu s Maastrichtskou smlouvou je zajímavý fakt, že v referendu většina pravicových voličů hlasovala proti ní.⁶⁷ K neúspěchu levice také přispělo krom skandálů špatné zdraví francouzské ekonomiky a vysoká nezaměstnanost.⁶⁸ Sedmiletý mandát presidenta Mitteranda stále trval, a tak je éra nového premiéra Édouarda Balladura érou druhé kohabitace. Tato, kvůli prezidentově nemoci byla výrazně méně konfliktní, a tak se pravicové vládě podařilo prosadit i reformu *Code de la Nationalité*, s níž neuspěla během první kohabitace.

Ministrem vnitra se stal opět Charles Pasqua, jehož prioritou v oblasti imigrace se stalo dosažení „*immigration zéro*“. Tradičním pravicovým receptem bylo omezení možnosti sjednocování rodin, sociálních dávek a zdravotní péče pro cizince. Získání francouzského občanství dítěte narozeného ve Francii cizím rodičům již nebylo pravidlem, po dosažení plnoletosti bylo o něj nutné zažádat. Tím definitivně ukončil princip *ius soli*, základ republikánského konceptu integrace. Dále byly posíleny pravomoci policie, včetně vyhoštění. Zřízena byla speciální policejní jednotka na ochranu hranic. Tato opatření snížila v roce 1995 počet žadatelů o azyl o polovinu (oproti 1992), což bylo nejnižší číslo od přelomu čtyřicátých a padesátých let. (Freedman, 2004: 46) Posílena byla i civilní složka, konkrétně radnice nabyly pravomoc kontrolovat „opravdovost“ sňatků s cizinci. Stát také podmínil prodloužení pobytu tím, že rodina musela prokázat, že nežije v polygammím svazku. Polygamie byla sice ve Francii zakázána, ale byla do té doby v podstatě tolerovaná, jako soukromá

⁶⁶ Startin, Nick (2005): *The troubled revolution of the French Right*, v: Drake, 2005, s. 67

⁶⁷ 93 % voličů FN, 2/3 voličů RPR a 59 % voličů UDF. Citováno podle: Startin, Nick (2005): *The troubled revolution of the French Right*, v: Drake, 2005, s. 67

⁶⁸ V roce 1993: 9,7%, podle: European Navigator: The unemployment rate in the European Community (1983-1993), on line <http://www.ena.lu/europe/enlargement-single-act/unemployment-rate-european-community-1983-1993.htm> (2.5.2005)

záležitost. Stát s nástupem pravice rozšířil své pravomoci o zasahování do věcí, které byly dosud brány jako soukromá záležitost.

V roce 1995 po presidentských volbách, byl Charles Pasqua v Juppého kabinetu nahrazen Chiracovým stoupencem Jean-Louisem Debré. Debré pokračoval v nastoupeném kurzu. Loi Debré (1997), který určil povinnost hlásit zahraniční návštěvy, vyvolal vlnu odporu. Oba zákony byly zaměřeny hlavně proti radikalizující se muslimské komunitě a v obavě před pronikáním radikálů a teroristů z arabského světa.

Již od prvního konfliktu v Iráku, začali francouzští muslimové zasahovat do francouzské zahraniční politiky. Většina z nich se v tomto konfliktu postavila na stranu Sadáma Huseina. K další radikalizaci došlo v souvislosti s občanskou válkou v Alžírsku a k francouzskému vojenskému angažmá. Během atentátů během roku 1995, spojených právě s Alžírskem, došlo k ztělesnění abstraktního pocitu *insecurité* v zcela konkrétní osobu, Khaleda Kelkala. Mladík „maghrebského původu“ se stal ztělesněním vnitřního nepřítele, a zrádce. Svými krvavými činy jen podpořil to, co FN hlásala dlouhou dobu, že Francie je ohrožena „*l'invasion immigrée*“.

Jaký je však obraz imigrantů, krom tohoto evidentně negativního hrdiny, ve francouzských médiích? Mathieu Rigouste ve své studii provedené na základě analýzy 1600 článků v letech 1995-2002 uvádí, že imigranti je většinou uvedeni v ustálených spojeních s nezaměstnaností, kriminalitou a ohrožením. Pokud se najdou články o jejich úspěchu, jsou vykresleny tak, že jejich úspěch byl podmíněn přijetím francouzského způsobu života, oblékání, chování. Své místo nacházejí imigranti jen v „zábavním průmyslu“, kde můžeme nalézt několik hvězd jako herec Debbouze, zpěvák Khaled, a samozřejmě celá plejáda rapperů, kteří ale na svém „společenském postavení“ založili svoji hudbu. Ve sportu je to samozřejmě Zidane a celý tým Francie „*Black-Blanc-Beurs*“, který zvítězil ve Světovém poháru v roce 1998. (Rigouste, *Le Monde Diplomatique*, 7/2005:23). K podobnému závěru dochází i Marie-France Malonga v článku o „neviditelnosti“ francouzských minorit v médiích. Krom toho, že se „viditelné

menšiny“ (*visible minorities*) v médiích vyskytují velmi málo⁶⁹, také kritizuje to, jaké role jsou jim přisouzeny. (Malonga, *Catalyst* 1-2/2006: 24-27)

Podle mého názoru, se Francie pohybuje v začarovaném kruhu. Bez změny pohledu, nad níž mají média velkou moc, se obě strany barikády nepřiblíží. Sporný princip pozitivní diskriminace, francouzskému pohledu tak cizí, si jen pomalu získává zastánce (např. Nicolas Sarkozy). Nepružné pracovní právo, a vysoké sociální jistoty katastrofální, až 40 % nezaměstnanosti na předměstích nepomohou. Stejně, jako ve Velké Británii v roce 1981, i ve Francii koncem loňského roku byly nepokoje živeny krom vysoké nezaměstnanosti také zostřeným přístupem policie, která se zaměřuje na kontroly mladých „imigrantů“ (resp. druhé generace). Jak poznamenává sociolog Farhad Khosrokhavar, více než polovina vězňů ve Francii jsou muslimové, což je v kontextu s děním na Blízkém Východě, a policejními praktikami výbušná kombinace. (citovaný v *The Economist* 12.11.2005: 29). *„Zanedbaným předměstím vládne násilí. Když tolik mladých lidí před sebou nevidí nic jiného než nezaměstnanost, když ukončují svá studia, začnou proti této vyhlídce revoltovat. Stát tomu může na čas vzdorovat a ustavit pořádek, sociální dávky v nezaměstnanosti pomohou od nejhoršího. Ale jak dlouho to může vydržet?“*⁷⁰ pravil v lednu 1995 Jacques Chirac během svého předvolebního turné. Vzpomeneme-li si na jeho volební téma z těchto voleb, kdy brojil proti rostoucímu sociálnímu vyloučení a zvětšující se propasti ve společnosti (*„la fracture sociale“*), je možná na čase přiznat, že francouzský model dosáhl svých limitů.

⁶⁹ Výmluvný je fakt, že TF1, začátkem března oznámila, že přijme (prvního) černého moderátora.

⁷⁰ „Dans les banlieues déshéritées règne une terreur molle. Quand trop de jeunes ne voient poindre que le chômage ou des petits stages au terme d'études incertaines, ils finissent par se révolter. Pour l'heure, l'État s'efforce de maintenir l'ordre et le traitement social du chômage évite le pire. Mais jusqu'à quand ?“

5. Srovnání imigračních koncepcí Velké Británie a Francie

V předchozích kapitolách jsem se zabývala hlavně historickým vývojem v obou zemích a politickými kroky, které se týkaly imigrační politiky. V této části bych chtěla srovnat tyto dvě koncepce integrace cizinců, jejich úspěšnost a limity. Nakonec se zmíním o fenoménu, kterým jsou integrační modely obou zemí v poslední dekádě vyzývány, o islámu.

První velký rozdíl mezi oběma zeměmi nacházíme v pojetí národa. Francouzská republikánská koncepce sahá až k Velké francouzské revoluci a právům člověka. Dalším z pilířů na němž stojí je odluka církve od státu (*laïcité*), která odkazuje víru do sféry čistě soukromé. Tento princip je zvláště důležitý v oblasti školství, kde sekulární školy mají poskytovat vzdělání všem studentům a vychovávat tak z nich dobré občany. Nic podobného nenajdeme u ostrovního souseda. Britský přístup je veskrze pragmatický a stát, spíše než garanta lidských práv a pěstouna, hraje roli manažerskou. Je, jak jej nazývá Adrian Favell, „čestný broker soužití lidí různého původu“ (Favell 2001: 133). Příčinu tohoto přístupu také můžeme nalézt v historii, konkrétně až v základech Spojeného království, v Act of Union. Centrální vláda musela již z podstaty tohoto svazku nacházet kompromis mezi jednotlivými proudy a balancovat mezi požadavky sdružených celků. Regionalismus a zájmy komunit byly postupně zatlačeny silnějším principem příslušnosti k impériu *par excellence*.

Ve Francii, díky sekulárnímu vzdělání měl stát zajištěno, že veškeré regionální odlišnosti se roztaví ve „francouzském kotli“ většinové kultury. Francouzský stát úspěšně asimiloval příchozí po tu dobu, dokud přicházeli přistěhovalci jen z okolních států, kteří měli podobnou kulturní i náboženskou zkušenost a nebyli příliš odlišní. V kontrastu k francouzskému asimilačnímu modelu založeném na *ius soli*⁷¹, který nejpozději v druhé generaci vytvářel „nerozlišitelné“ občany (Noiriel 1988: 211-30)⁷², vidíme za lamanšským průlivem zcela jiný systém. Britský systém byl založen na

⁷¹ Francouzský systém je velmi komplikovaný s ohledem na kolonie, v každé platil speciální předpis. V roce 1889 reforma zákona určila, že Francouzem je ten, kdo se narodil na území Francie, ale není přesně specifikováno, co je ono „území“, zda se týká všech kolonií nebo jen kontinentální Francie. Explicitně vyjmenovává jen Alžírsko, Réunion, Martinique a Guadeloupe, na něž se zákon vztahuje. U ostatních kolonií zůstaly v platnosti předchozí právní úpravy. Více o definici národnosti v koloniích v: Bruschi, 1987/88 : 29

⁷² Noiriel, Gérard (1988): *Le Creuset français*, Paris: Seuil, str. 211-230, citováno podle Weil, Patrick, 2005, s. 48

rozlišení „poddaných“ (*subjects*) a cizinců (*aliens*) a v tomto systému záleželo, zda se dotyčný narodil v Commonwealthu, či vně. Bylo to důležité vzhledem k právům politickým a právu pobytu, které byly přiznány občanům Commonwealthu. Proto jim po druhé světové válce nic nebránilo v příchodu do Velké Británie a volební právo se nestalo jedním z kamenů sporu, jak tomu bylo ve Francii. S technickým pokrokem v dopravě a přístupnosti informací se zvyšovala dostupnost cesty do Velké Británie, tím odpadly faktické bariéry, které mnohé dříve zrazovaly. S rostoucím počtem těchto lidí vyvstaly i debaty o omezení nežádoucí imigrace z Commonwealthu, barevní imigranti nespĺňovali podle některých základní podmínku: asimilovatelnost. Vládě, tváří v tvář k rostoucímu počtu etnických a náboženských menšin žijících ve Velké Británii, nezbylo než v šedesátých letech tento fakt přijmout a snažit se v této pestré společnosti nějakým způsobem udržet pořádek a harmonické soužití. Při podrobnějším pohledu na imigrační politiku a kroky, které obě vlády podnikaly, je patrné, že spíš než filozofickou koncepcí se vlády řídily pragmatismem, ale přesto že se pohybovaly v nastíněném ideologickém rámci.

V poválečném období otevřely dveře pracovníkům, které potřebovaly pro rekonstrukci země i pro průmyslovou výrobu. Obě země po určité době došly do bodu, kdy již další imigrace nebyla žádoucí a pak hledaly způsob jak proud zastavit. Omezení imigrace ve Velké Británii v roce 1962 je počátek konce imperiálního asimilačního modelu a začátek multikulturalismu, jako nového způsobu řízení společnosti. (Baldwin-Edwards a Schain, 1994: 12). I ve Francii po omezení imigrace v roce 1974 dochází k přehodnocení asimilačního modelu. V rámci podpory odchodu do země původu, je ideologickým rámcem stává *insertion*⁷³. Tento koncept uznává právo imigrantů na odlišnost, ale důvodem není příklon k multikulturalismu protože francouzská kultura je stále brána jako norma, ale tento přístup měl usnadnit jejich re-integraci po návratu do země původu. (Crowley a Weil, 1994: 116) Zhruba od poloviny osmdesátých let, když se ukázalo, že *aide à retour* byla neúspěšná, přechází Francie na koncepci *integrace* imigrantů a zdůrazňuje jejich právo stát se francouzským občanem, což je blízké předchozí asimilační koncepci.

⁷³ Insertion doslova znamená „vlození“, v souvislosti s imigrační politikou ho nelze doslova přeložit, proto ho ponechávám v původním tvaru.

Obě země se tedy liší i v tom, nač kladou důraz v debatě o imigraci. Ve Francii tématem stala koncepce integrace („*insertion*“ později „*integration*“), v Británii řízení soužití mezi lidmi různého původu (*race relations management*). Z anglického termínu je patrný rasový diskurs, který dominoval debatě o integraci „neasimilovatelných ras“. Z tohoto tvrzení tyla extrémní pravice v obou zemích, napomáhala jí k popularitě i rostoucí nezaměstnanost a nespokojenost voličů tradičních stran s řešením špatné hospodářské situace. Oficiálním příklonem obou hlavních britských politických stran k multikulturalismu a „*good race relations*“ tedy mírumilovnému soužití, Velká Británie v důsledku utlumila osten radikální pravice a lidí typu Powella, ale přesto omezení imigrace zůstalo volebním tématem konzervativní strany. Ve Francii ke koncepčnímu sladění pravice a levice došlo v menší míře, což je také jeden z důvodů voličského úspěchu FN. Vlivem úspěchu FN se také radikalizuje názor klasické pravice, rétorika extrémní pravice stále více proniká do slovníků tradičních pravicových stran. Příkladem z poslední doby může být projev ministra vnitra Nicolase Sarkozyho během debaty o zamýšlené reformě imigračního zákona, v níž se nechal inspirovat heslem FN „*La France, aimez-là ou quittez-là.*“⁷⁴ (The Economist, 8476:29)

Zmínila-li jsem jako jeden z důvodů nárůstu preferencí extrémní pravice hospodářskou krizi a nezaměstnanost, je nutné podotknout, že hospodářský útlum měl větší dopad na etnické menšiny než na jejich bílé spoluobčany. Je ale těžké zhodnotit, která země byla v tomto ohledu úspěšnější, nejen kvůli starším dat nedostupnosti dat, ale i kvůli terminologii, která se liší nejen země od země, ale i mezi některými autory. Například labouristická vláda po svém nástupu zahájila vyhodnocování statistických dat na základě etnické příslušnosti, což je ve Francii problematické. Je možné spolu s Crowleyem a Weilem obecně shrnout, že navzdory odlišnosti koncepcí obou zemí, jejich výsledek je podobný: etnické menšiny mají vyšší nezaměstnanost horší kvalitu života nižší dosažené vzdělání⁷⁵ než bílá populace. (Crowley a Weil, 1994: 120-22). Zvláště mladí lidé menšinově etnického původu jsou zvláště znevýhodněni na pracovním trhu a „*pokud před sebou nevidí nic jiného než nezaměstnanost, začnou proti této vyhlídce revoltovat*“ (Chirac, 1995). Zde, v občasných střetech mládeže z „druhé generace“ s policií nacházíme další paralelu mezi oběma zeměmi. Francouzské

⁷⁴ „Mějte Francii rádi, nebo z ní odejděte“

⁷⁵ To však již neplatí pro Indickou a Čínskou komunitu ve Velké Británii, jak jsem dokázala v kapitole 3. (citovaná kniha byla publikována v roce 1994).

nepokoje z podzimu 2005 můžeme přirovnat k těm, které zažila Velká Británie před čtvrtstoletím, které byly také krom špatných vyhlídek do budoucnosti živeny zostřením policejních kontrol. Nyní jsou ve Velké Británii vzpoury proti policii, díky (relativnímu) úspěchu anti-diskriminačních politik, „staromódní“ nyní „*jsou pouliční nepokoje živeny více rozdíly mezi kulturními a rasovými skupinami.*“ (The Economist, 7.1.2006). Příkladem, kdy se střetly etnické menšiny mezi sebou jsou nepokoje z léta 2001 v Bradfordu a okolí, nebo v říjnu 2005 v Birminghamu. Je toto náznak limitů multikulturní politiky? Tariq Modood k tomu dodává, že k tomu, „*aby společnost byla skutečně multikulturní je třeba určitá dávka kulturní asimilace, jinak různé komunity vedle sebe budou žít, ale ve vzájemné izolaci.*“ (The Economist 12.7.2001)

V přístupu k menšinám oba státy razí vlastní přístup. Nejpatrnější je tento rozdíl vidět na přístupu k náboženským menšinám, konkrétně islámu, jako druhému náboženství co do počtu věřících v obou zemích. I přes to, že ve Velké Británii jsou státem dotované náboženské školy, což ve Francii z pochopitelného důvodu nejsou, oba státy se potýkají s radikalizací muslimů a politizací celé problematiky. Ta se datuje ke konci osmdesátých let, kdy v obou zemích dvě události vznítily odpor. Ve Francii to byla „šátková aféra“, která rozproudila debatu o roli islámu ve společnosti a o jeho (ne)kompatibilitě s laickým školstvím. Později se případ přenesl do symbolické roviny, kdy šátek ztělesňoval symbol útlaku žen, nebo hrozbu islámu Francouzské republice. Ve Velké Británii splnila úlohu šátku *fatwa* vynesená na britského spisovatele Salmana Rushdieho. Jeho dílo, Satanské verše, vyvolalo v muslimském světě velký rozruch, protože je založeno na sporné části Mohamedova života, v níž měl údajně recitovat verše inspirované rozmluvou se satanem. Ostré protesty domácích i zahraničních muslimů nakonec donutily britskou vládu vystoupit na jeho ochranu, ale „*Britská vláda bránila Rushdieho ne kvůli svobodě slova, ale kvůli principu mezinárodního práva, s nímž byla fatwa v rozporu.*“ (Favell, 2001: 223). Dalším momentem, který měl vliv na radikalizaci muslimů v obou státech je zostření palestinského problému, začátek první *intifády*. Po celá devadesátá léta můžeme pozorovat rostoucí provázanost nálad domácích muslimů a děním v muslimských zemích. Příkladem mohou být protesty proti válce v Iráku, nebo pronikání alžírských radikálů do Francie během alžírské občanské války. Dalším důkazem prorůstání blízkovýchodního problému do vnitřní politiky mohou být i vzrůstající antisemitské projevy, a zachytávání se teroristických sítí v obou zemích.

Zvýšená citlivost francouzských a britských muslimských komunit s děním v muslimském světě je podle mého názoru znakem hledání vlastní identity zakotvené ne v západní Evropě, ale v zemích, odkud pochází oni sami nebo jejich rodiče. Důvodem může být pocit odcizení, pocit že muslimové nejsou plnohodnotnou součástí společnosti. Příčinou této frustrace jsou podle mého názoru v obou zemích ona „etnická ghetta“, která jsou synonymem vysoké nezaměstnanosti a kriminality. Pronikání radikálního islámu bylo ale umožněno i jiným faktorem, který se v obou zemích liší. Ve Velké Británii je to příznačnou slabinou multikulturalismu potírat radikální skupiny, známé jsou případy, kdy v mešitách v Londýně kází i radikálové spojení s Al-Kajdou, kteří získali ve Velké Británii azyl. Ve Francii je chod muslimských organizací a mešit není sponzorován francouzským státem, ale nadacemi nebo i vládami ze zahraničí, jako například pařížská mešita, která je napojena na Alžírskou vládu. Finance plynoucí ze zdrojů, jakým je například fundamentalistické Muslimské bratrstvo v Egyptě nesníží pochybnost o nezávislosti a loajalitě muslimů k francouzskému státu.

Tento „*outsourcing*“ identity je vnímán jako nebezpečný z hlediska jednoty a bezpečnosti státu. Stojí však za ním neúspěch integračních modelů ve Francii a Velké Británii, nebo je důvod jiný? Podle mého názoru jsou možné najít dva důvody tohoto vývoje. Jedním z nich je, že i přes rozdíly v přístupu k této komunitě v obou srovnávaných zemích, nelze mluvit o úspěšné integraci muslimské komunity ani na jedné straně. Francie stále hledá způsob jak přizpůsobit islám principům *laïcité*, a Británie jak sladit liberální kulturní politiku s náboženským extremismem. Jako druhý důvod vidím globalizaci, v tom smyslu, že muslimové, kteří se necítí být plně Brity či Francouzi, hledají jinou identitu než národní. Je možné v tom vidět snahu o navázání na tradici *umma*⁷⁶, v původním slova smyslu, jako jednotné obce věřících, kdy se islám stává jejich společnou „přeshraniční“ identitou, navzdory národnosti. Je možné tento posun přirovnat i k tendencím v Evropské Unii, která se snaží překonat nacionalismus definováním společné evropské identity. Nutno podotknout, že obě tendence, supranacionální evropská identita i pan-muslimská se setkávají se zdrženlivostí většinové populace.

⁷⁶ Umma je původní obec věřících, odvozeně je od 19. století toto slovo v arabštině používáno jako synonymum národa. (Pavlincová, 1994)

6. Závěr

V úvodu k této práci jsem si stanovila za cíl nalézt určité paralely mezi francouzskou a britskou imigrační politikou porovnat jejich dopad. Dalším cílem bylo vytýčení limitů integračních koncepcí obou zemí v kontextu přítomnosti islámu.

Co se týče paralel imigračních politik, v obou případech měl ekonomický útlum ať v celé zemi, nebo jen v určitých oblastech, a také rasové nepokoje vliv na rozhodnutí vlád o omezení pracovní imigrace. Následkem nebyl odchod těchto zahraničních pracovníků zpět do vlasti (vyjma části jihoevropanů ve Francii), ale naopak trvalé usazení v hostitelské zemi. Po omezení pracovní imigrace však nedošlo zastavení imigrace jako takové, ale jen ke změně jejího charakteru. Do obou zemí, v rámci slučování rodin, proudili příbuzní, ženy a děti. Tento typ imigrace velmi zatížil sociální systém, protože většina příchozích neměla žádnou kvalifikaci a neznala ani jazyk. Kvůli strukturální nezaměstnanosti v oborech, které dříve zaměstnávaly imigranty-muže, a příchodu jejich rodinných příslušníků se ještě zvýšila celková nezaměstnanost imigrantů. Doposavad můžeme u žen pozorovat nižší ekonomickou aktivitu (zvláště u těch z Maghrebu a Turecka; v případě Francie; a z Pákistánu a Bangladéše; v případě Velké Británie). U těchto žen, kromě nízké konkurenceschopnosti na trhu práce, hraje svoji roli i kulturní norma a tradice země původu, podle níž ženy tradičně zůstávají v domácnosti.

Další palčivou otázkou, s níž se oba státy potýkaly, byla problematika žadatelů o azyl. Zvláště počátkem devadesátých let jsme svědky zákonů, které v obou zemích omezují přístup žadatelů o azyl k sociální podpoře a na pracovní trh, ve snaze snížit atraktivitu těchto zemí pro utečence. Tyto zákony se odrazily na historicky nejnižším počtu žadatelů do azyl pozorovatelný v této době. Nepřekvapí, že v otázce omezování imigrace razila v obou zemích tvrdší kurz pravice, na níž v obou zemích měla vliv i rétorika extrémní pravice. Percentuálně silnější pozici na celostátní úrovni má sice FN ve Francii, ale i ve Velké Británii BNP slaví jisté úspěchy, hlavně v lokálních a také v evropských volbách, kde se však uplatňuje proporcionální systém. Avšak ani „klasická“ pravice neváhá využít téma omezení imigrace v předvolebních bojích.

Obě země se snažily co nejvíce omezit imigraci, slučování rodin i udílení azylu. Jelikož slučování rodin nebylo možné zcela zakázat, pravicové vlády jej podmínily důkazem o dostatečné finanční a ubytovací kapacitě. Na obou stranách lamanšského kanálu také pravice začala trestat zaměstnavatele za najímání nelegálních přistěhovalců. Cílem bylo snížit přistěhovalectví k nule ale tento cíl se ukázal být neproveditelný. Krom kontroverze tohoto záměru z hlediska právního a etického, je to cíl sporný i ekonomicky. V poslední době je znát změna pohledu na určitý druh imigrace. Kromě potřeby nekvalifikované pracovní síly např. v zemědělství nebo v hromadné dopravě, který ve Velké Británii řeší příchod lidí z nových členských států, směřuje vývoj v mnoha zemích k povolení tzv. „přilivu mozků“. Tato selektivní imigrace se stala realitou ve Velké Británii, která ji praktikuje od roku 2002, ve Francii byl také odsouhlasen nový zákon, který zahrnuje právě podporu kvalifikované imigraci. Jeho navrhovatel, ministr vnitra Sarkozy, si od něho slibuje zlepšení konkurenceschopnosti.

Jestliže se ve sledovaném období přístup pravice k imigraci zaměřuje hlavně na omezení a ztížení podmínek pro vstup do země, za doménou levice by se dala označit snaha o zlepšování situace imigrantů, kteří již v zemi žijí, tedy to, co označuji jako integrační politiku. Integrační politika je více ovlivněná ideologickými koncepcemi integrace, které se projevují i v obecných krocích jakými je třeba snaha o zlepšení kvalifikace, bydlení a vzdělání. Ve Francii se debata o integrační politice zaměřovala na přiznání práva zakládat asociace a volební právo pro cizince. Ve Velké Británii nebyla politická práva takovým tématem, byl jím spíš boj za rovné příležitosti a proti diskriminaci.

Výzvou integračním modelům v obou zemích spatřuji v přítomnosti islámu, z počátku apolitické, ale koncem osmdesátých let se tento stav začíná měnit. Případ šátkové aféry a Satanských veršů, kterými jsem se zabývala v páté kapitole jsou podle mého názoru příznačné pro celou problematiku. Francie je nucena definovat postavení muslimské víry ve společnosti, po patnácti letech debat byla potvrzena platnost sekulárních škol jako klíčové instituce pro integraci. Velká Británie se poučila nepokoji, které vyvolaly koncem osmdesátých let Satanské verše. Během letošní aféry s dánskými karikaturami se rozhodla je neotisknout, aby neohrozily „dobré vztahy mezi lidmi různého původu“. Tím i Velká Británie potvrdila trvání svoji multikulturní koncepci.

Soužití ani na jedné straně není tak „dobré“, jak by se mohlo zdát ze zmíněného statu quo. Poslední srážky policie s nazlobenými mladými muži z chudých pařížských předměstí potvrzuje, že republikánský integrační model má značné slabiny. U ostrovních sousedů se začínají množit konflikty mezi jednotlivými etnickými menšinami, teroristické útoky z loňského léta poukazují na alarmující fakt, že britského liberalismu zneužívají nebezpeční radikálové. Je jisté, že i nadále bude debata o integraci pokračovat a s ní i debata o národní identitě.

Mám-li zhodnotit úspěch obou integračních modelů, je těžké zvolit správné měřítko. Co se týče politické reprezentace, poskytuje britský systém etnickým menšinám lepší možnosti⁷⁷, zde se také podařilo snížit nezaměstnanost etnických menšin, i když je stále vyšší než u většinové populace. Výhodou britského systému je tedy větší sociální mobilita, ale multikulturalismus ve svém důsledku dokáže hůře podchytit náboženský extremismus. Dalším nebezpečím, jak ukazují nepokoje, naposledy z října loňského roku, může ve svém důsledku vést k nepokojům *vedle sebe* žijících komunit. Francouzský model má sice lepší možnosti k potírání extremismu, protože má danou určitou kulturní normu, ale tím, že je de facto kulturo-centrický, může u „imigrantů“ vyvolávat pocit odcizení, cizince ve vlastní zemi. Poskytuje také pomalejší „sociální výtah“, což ale není vinou jen integrační koncepce, ale například nepružného pracovního zákonodárství. Nebezpečí také vidím ve finanční vazbě muslimských organizací na muslimské země, která kromě radikalizace může posílit i „přeshraniční identitu“.

⁷⁷ V britském parlamentu zasedá 12 poslanců menšinového původu, ve Sněmovně Lordů 24. Ve francouzském Národním shromáždění krom poslanců ze zámořských teritorií, nikdo.

7. Executive summary

Immigration and integration policy in France and the United Kingdom

The aim of this paper was not a deep and all-embracing presentation of the immigration policy of two distinct countries. A full scope study is not feasible in this very limited extend by the author who doesn't feel mature enough to cover all those aspects. That is why I have chosen this form, a parallel study of two countries, completed by a comparative study of philosophies of integration. Because of the nature of studied subject the time frame is rather flux: this paper covers time scale between first immigration restrictions (1962 for the United Kingdom and 1974 for France) with brief explanation of prior policies. As the upper limit I have chosen year 1997 because of the important decision made on the European level: that is shifting immigration and asylum policy from intergovernmental pillar to the common EU policy. The fact that the United Kingdom rather opted-out from this part of the Amsterdam treaty prove high salience of this topic not only to politicians but to the public as well.

I have chosen the United Kingdom and France because of their distinctive models of dealing with diversity. The French model is rooted in revolutionary ideal of equality, human rights and in secularism. Over the Channel, her counterpart has rather looser philosophy due to the historical background of the state assembled of nations. This conception is more pragmatic and we can conclude that the state plays a role of "the honest broker of race relations".

In this crude distinction we can find a frame for policy shaping on the field of immigration and integration policies. A historical evolution of immigration inflows in these countries was described in the chapter two. Chapter three provide detailed scope on the immigration issue in British politics between 1962 and 1997, the sequent one present the same topic but in French perspective. Both, the part three and four are subdivided into subchapters. These mainly follow political swaps because they are important, in my point of view, for policy molding in this sensitive field. Chapter five is not divided into any subheading; it is juxtaposition of integration concepts and their limits in scope of dealing with presence of Muslim communities.

Literatura:

- Baldwin-Edwards, Martin a Schain, Martin (ed.): The Politics of Immigration in Western Europe, London: Franck Cass, 1994
- Burgess, Simon a kol. (1999): The Class of '81: The effects of early-career unemployment on subsequent unemployment experiences, University of Bristol, on line <http://www.bris.ac.uk/cmpo/workingpapers/wp11.pdf> (10.5.2006)
- Business in the Community: Ethnic minority entrepreneurship in the UK, on line: http://www.bitc.org.uk/resources/publications/bme_entrepreneur.html, (20.3.2006)
- Cabinet Office Report: Ethnic minorities and the labour market, Final Report, Strategy Unit, London, 2003 on line: http://www.strategy.gov.uk/work_areas/ethnic_minorities/index.asp (14.2.2006)
- Cole, Alistar, Le Galès, Patrick, Levy, Jonah (ed.): Developments in French Politics3, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005
- Crowley, John: Consensus et conflits dans la politique de l'immigration et des relations raciales au Royaume-Uni v: Costa-Lascoux, Jacqueline a Weil, Patrick (ed): Logiques d'Etats et immigrations, Paris: Éditions Kimé, 1992
- Crowley, John a Weil, Patrick: Integration in theory and practice, a comparison of France and Britain, v: Baldwin-Edwards, a Schain, (ed.), 1994
- Davies, Peter: The extreme right in France, 1789 to the present., London: Routledge, 2002
- Dieckhoff, Alain: Nation and Nationalism in France: Between Idealism and Reality. Univeristy of Oxford, European Research Group, 2005on line: http://erg.politics.ox.ac.uk/materials/national_identity/Dieckhoff_Paper.pdf (13.12.2005)
- Dinan, Desmond: Ever closer Union. 3.vydání, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005
- Drake, Helen: French relations with the European Union, London : Routledge, 2005
- Dunleavy, Patrick (ed): Developments in British politics 7, Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2003
- European Navigator: The unemployment rate in the European Community (1983-1993), on line: <http://www.ena.lu/europe/enlargement-single-act/unemployment-rate-european-community-1983-1993.htm> (2.5.2005)
- Favell, Adrian: Philosophies of integration and the idea of citizenship in France and Britain, 2.vydání, Basingstoke : Palgrave, 2001
- Freedman, Jane: Immigration and insecurity in France; critical security studies, Aldershot: Ashgate, 2004

- Hollifield, James (1997): On the limit of immigration control in France, Southern Methodist University, Dallas, on line:
http://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=70_0_3_0 (dne 27.4.2006)
- Hrbek, Jaroslav: Válka o Falklandy 1982, Praha: Lidové Noviny, 1999
- Jenkins, Richard a Solomos, John (ed.): Racism and equal opportunity policies in the 1980s, 2.vydání, Cambridge: Cambridge University Press, 1989
- Karanja, Stephen: The Schengen Treaty, University of Oslo, 2000 on line:
<http://www.afin.uio.no/english/research/stephen/SchengenTreaty.pdf> (11.5.2006)
- Kastoryano, Riva: Politization of Islam in Europe, Stanford University, 2004 on line:
<http://francestanford.stanford.edu/Conferences/Papers/Kastoryano.pdf> (10.5.2006)
- Kenneth, Roberts: Youth and employment in Modern Britain, Oxford: Oxford University Press, 1995
- Miles, Robert a Kay, Diana: The politics of Immigration to Britain: East-West Migrations in the Twentieth Century. V: Baldwin-Edwards a Schain,(ed.),1994
- Mizen, Phil: The state, young people and youth training in and against the training state, London: Mansell, 1995
- Pavlincová, Helena: Slovník judaismus, křesťanství a islám, Praha: Mladá Fronta, 1994
- Petersen, Anne a Mortimer, Jeylan (ed.): Youth unemployment and society, Cambridge: Cambridge University Press, 1994
- Picard Severine: The Federal Trust policy commentary: Asylum, immigration and qualified majority voting. 2004 On line: <http://www.fedtrust.co.uk/admin/uploads/commentary3.pdf> (11.5.2006)
- Pilkington, Andrew: Racial disadvantage and ethnic diversity in Britain, Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2003
- Rambour Muriel: References and Uses of Postnationalism in French and British Debates on Europe. Oxford: University of Oxford, Centre for study of Democratic Government, 2005 on line: http://erg.politics.ox.ac.uk/materials/national_identity/Rambour_Paper.pdf (8/12/2005)
- Roberts, Kenneth: Youth and employment in Modern Britain, Oxford: Oxford University Press, 1995
- Runnymede Trust: The Parekh Report on the future of multiethnic Britain, London: Profile Books, 2002
- Saggat, Shamit: Race relations, v: Hollowell, Jonathan (ed): Britain since 1945, 3. vydání. Oxford: Blackwell, 2003

- Schain, Martin: The Politics and Immigration in France, Britain and the United States: A Transatlantic Comparison, New York University, 2004 on line:
<http://www.lisproject.org/immigration/papers/schain.pdf> (12.5.2006)
- Schnapper, Dominique: The debate on immigration and the crisis of national identity. v: Baldwin-Edwards a Schain (ed.), 1994
- Solomos John: Anti-discrimination legislation v: Jenkins a Solomos (ed.), 1989
- Spicer, Ian: British immigration policy since 1939 : the making of multiracial Britain, London: Routledge 1997
- Startin, Nick: The troubled revolution of the French Right, v: Drake, 2005
- The Economist: Pocket World in Figures, London: Profile Books, 2005
- Weil, Patrick: La République et sa diversité; Immigration, intégration, discriminations, Paris: Éditions du seuil, 2005
- Wihtol de Wenden, Catherine: Les immigrés et la politique, Paris: Presses de la Fondation nationale des Science Politiques, 1988
- Wihtol de Wenden, Catherine: Immigrants as Political actors in France. v: Baldwin-Edwards a Schain, (Ed.), 1994
- Winock, Michel a kol., Historie de l'extrême droite en France, Paris: Éditions du Seuil, 1993 v překladu Petrová, Jana a Formánek, Jaroslav, Historie extrémní pravice ve Francii, Praha: Academia, 1998
- Wrench John (1989): Unequal comrades: trade unions v Jenkins a Solomos (ed.), 1989

Prameny:

- Conservative Party Manifesto (1970): Better Tomorrow, on line: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/con70.htm> (10.5.2006)
- Conservative Party Manifesto (1979) on line: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/con79.htm#race> (10.5.2006)
- Demographia on line: <http://www.demographia.com/db-hkhist.htm> (10.5.2006)
- Department of Trade and Industry: <http://www.dti.gov.uk/er/nmw/> (17.3.2006)
- ECRE: Asylum applications in 35 industrialized countries, 1982-2002, on line <http://www.ecre.org/statistics/applications%20in%20industrialised%20countries%201982%20-%202002.pdf> (11.5.2006)
- Election Politique on line: <http://www.election-politique.com/images/tableaux/leg1988maxi01t.jpg> (dne 28.4. 2006)
- Election Politique on line: <http://www.election-politique.com/pres1988.php> (dne 28.4. 2006)
- La France Diplomatie, The French economy over the last half-century on line: http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france_159/discovering-france_2005/france-from-to-z_1978/economy_1981/the-french-economy-over-the-last-half-century_1419.html#sommaire_1 (27.4.2006)
- Margret Thatcher Foundation: Televizní rozhovor Margret Thatcher pro TV Granada, dne 27.1.1978: <http://www.margarethatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=103485> (17.5.2006)
- National Front: A Brief History of the NF, on line: <http://www.natfront.com/> (10.5.2006)
- Office for National Statistics (1/2005): Employment and unemployment estimates for 1971 to 1991, on line <http://www.statistics.gov.uk/articles/nojournal/Analysis.pdf> (30.3.2006)
- Prime Minister's Strategic Unit (2001): Major new report examines ethnic minority unemployment on line: http://www.strategy.gov.uk/news/press_releases/2001/011012.asp (25.3.2006)
- Tavan, Chloé (9/2005) INSEE: Les immigrés en France une situation qui évolue, on line: http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/IP1042.pdf (20.5.2006)

Task:

- BBC (14.11.2005): French struggle to build local Islam, on line:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4430244.stm> (18.5.2005)
- BBC (5.4.2006): The Legacy of the Brixton riots, on line:
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4854556.stm (11.5.2006)
- BBC (6.2.2001): Asylum seekers: European dilemma, on line:
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1156406.stm> (11.5.2006)
- BBC: An immigration map of Britain, on line:
http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/uk/05/born_abroad/around_britain/html/overview.stm
(16.3.2006)
- Bruschi, Christian: La nationalité dans le droit colonial, v: Procès, Cahiers d'analyse politique et juridique (1987/1988), No.18, s. 29, on line:
<http://www.uniset.ca/naty/bruschi.htm> (18.5.2006)
- Chu, Jeff, Horare, Stephen, Marshall, Jane, Setalvad, Teesta: God and the classroom, v: Catalyst, Leden-únor 2006
- D'Hauteville, Laure (11/ 1995) : Algériens : feu la liberté de circulation, v : Plein Droit n° 29-30,
on line: <http://www.gisti.org/doc/plein-droit/29-30/algeriens.html> (30.4.2006)
- Janyška, Petr: Nemáte nás rádi, bude vás to bolet. v: Dějiny a současnost 3/2006, ročník XXVIII,
s. 24-27
- Jessel, Stephen: France's morning after, v: Catalyst, březen 2006, str. 30-32
- Le Figaro (17.5.2006): Immigration : ce que la loi Sarkozy va changer, on line:
http://www.lefigaro.fr/france/20060517.WWW000000293_critiquee_par_certains_pays_afri_cains_la_loi_sarkozy_sur_limmigration_sera_votee_a_lassemblee.html (20.5.2006)
- Malonga, Marie-France: A whitewash? Catalyst, Jan-Feb. 2006, str. 24-27
- Rigouste, Mathieu: L'immigré, mais qui a réussi..., v : Le Monde Diplomatique, Juillet 2005. str. 23
- The Economist (12.11.2005): An underclass rebellion, str. 25-29, Vol. 377, No. 8452
- The Economist (12.7.2001): Riots and multiculturalism, on line:
http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=691163 (17.5.2006)

- The Economist (15.4.2006): Not a black and white question; race in medicine. str. 79-80, Vol. 379, No. 8473.
- The Economist (5.2.2004): The war of the headscarve, on line: http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=2404691 (17.5.2006)
- The Economist (6.5.2006): Let the skilled come, str. 29, Vol. 379, No. 8476
- The Economist (7.1.2006): Multiculturalism and its discontents, str.27-28. Vol. 378, No. 8459
- The Occidental Quarterly: Enoch Powell's speech to the Annual General Meeting of the West Midlands Area Conservative Political Centre, Birmingham, England, April 20, 1968. on line: <http://theoccidentalquarterly.com/vol1no1/ep-rivers.html> (8.4.2006)
- The Washington Post (10.7.2005): In London, Islamic Radicals Found a Haven, on line: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/07/09/AR2005070901390_pf.html (18.5.2006)
- Zancarini-Fournel, Michelle: La question immigrée après 68, v Plein Droit n° 53-54, březzen 2002, on-line: <http://www.gisti.org/doc/plein-droit/53-54/question.html> (staženo dne 25.4.2006)

Seznam použitých zkratk:

- BDTC: British Dependent Territories Citizens (UK)
- BNP: British National Party (UK)
- BOC: British Overseas Citizens (UK)
- CRC: Community Relations Commission (UK)
- CRE: Commission for Racial Equality (UK)
- ECRE: European Council on Refugees and Exiles
- EEC: European Economic Community
- EFTA: European Free Trade Association
- FN: Front National (FR)
- GCSE: General Certificate of Secondary Education (UK)
- HLM : Habitation à Loyer Modéré (FR)
- NF: National Front (UK)
- ONI: Office National d'Immigration (FR)
- OPEC : Organization of the Petroleum Exporting Countries
- PCF: Parti Communiste Français (FR)
- PS: Parti Socialiste (FR)
- RPR : Rassemblement pour la République (FR)
- RRB: Race Relations Board (UK)
- TUC: Trades Union Congress (UK)
- UDF: L'Union pour la démocratie française (FR)
- UKIP: United Kingdom Independence Party (UK)
- UMP: L'Union pour un Mouvement Populaire (FR)
- ZEP: Zones d'Education Prioritaires(FR)